

SLOVENSKI SVEĆENIK FRANJO RAVNIK KAO HRVATSKI NARODNI PREPORODITELJ

Maja POLIĆ, Rijeka

Članak obrađuje dio političke i društveno-kulturne sfere dijela zapadne Hrvatske – Istre i kvarnerskih otoka – gdje su se u drugoj polovici XIX. st. odvijali krucijalni događaji za te prostore. Riječ je o pokretanju prvih listova na hrvatskome jeziku – dva sveska kalendara »Istran« i »Naše sloge«. U tim se događajima osobito isticao i preporoditelj, slovenski svećenik Franjo Ravnik. Za vođu prve generacije preporoditelja navedenih područja – biskupa J. Dobrilu – kalendar »Istran« bio je uspio pokus, čiji je uspjeh doveo do pokretanja prvih novina za Hrvate istarsko-otočnoga prostora – tršćanske »Naše sloge« 1870. Taj list zadovoljio je nacionalne i druge potrebe ponajprije hrvatskoga sitnog građanstva u procesu formiranja. U te glavne temeljnice ubraja se i prvi »tabor« održan na Sv. Mihovilu u Rubešima (Kastavština) u svibnju 1871. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *Franjo Ravnik, Juraj Dobrila, Istran, Naša sloga, tabor.*

I.

UVOD

Tijekom stoljeća na dijelu hrvatskoga prostora usko je bila povezana životna sudbina hrvatskoga i slovenskog stanovništva.¹ Velik doprinos takvome povezivanju dali su i svećenici Katoličke crkve. Takvih primjera osobito ima u zapadnoj Hrvatskoj, napose u tamošnjoj Istri i Kvarnerskome primorju s otocima. To je područje u XIX. stoljeću – koje će biti predmet pozornosti ovoga članka – bilo u sastavu Habsburške Monarhije, i to dijelom pod Bečom, dijelom pod neposrednom upravom Pešte, a manjim dijelom upravljala je Banska Hrvatska, također u okviru ugarskoga dijela Monarhije.

---

¹ Ovaj članak prošireno je priopćenje s međunarodnoga znanstvenog skupa *Perspektive slovensko-hrvaške obmejnosti* održanoga u Kopru 4. i 5. lipnja 2009. godine. Skup su priredili Znanstveno-raziskovalno središće, Fakultet za humanistične studije Univerze na Primorskem Koper, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper i Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU u Rijeci, s Područnom jedinicom u Puli.

Iako je veći broj vrlo značajnih i znamenitih Slovenaca ondje ostavio zamjetan trag u političkome i kulturnome životu u posljednja dva stoljeća, njihove doprinose bilježimo i ranije. No osobito su se u XIX. i XX. st. istaknula dvojica biskupa Krčke biskupije,² dr. Antun Mahnič/Mahnić (Kobdilj, 1850. – Zagreb, 1920.)³ i dr. Josip Srebrnić/Srebrnić (Solkan, 1876. – Krk, 1966.), obojica iz goričkoga područja u Sloveniji.⁴

U uski krug osobito zaslužnih slovenskih svećenika u redovima hrvatskih preporoditelja u zapadnoj Hrvatskoj ide i Slovenac Franjo/Fran Ravnik, koji je kratko vrijeme djelovao u Kastavštini, no učinio je mnogo vrlo korisnoga za tamošnje hrvatsko stanovništvo te za Slovence koji su ondje stalno ili povremeno živjeli. O njemu je i u Hrvatskoj i u Sloveniji do sada pisano, odnosno – objavljivani su članci, ali nema temeljitijega opsežnoga priloga koji obrađuje njegovo djelovanje u zapadnohrvatskim prostorima. Nadamo se da je ovaj prilog znatniji korak naprijed.

S obzirom na to da će ovaj članak doći u ruke ne samo hrvatskih čitatelja već i slovenskih, a, uvjeren sam, i u ruke talijanskih čitatelja, da bi se shvatilo kako je moguće da je slovenski svećenik Franjo Ravnik postao hrvatski narodni preporoditelj, moramo dati nešto širi uvod u vrlo specifičnu nacionalno-političku situaciju u pokrajini Istri s kvvarnerskim otocima, u okviru austrijskoga dijela Dualne Monarhije.

² Do XIX. st. Krčka biskupija, u koju su tada inkorporirane i nekadašnje biskupije – Osorska i Rapska, promjenile su nekoliko metropoljskih sjedišta – Solin, zatim, Split, Akvileja, Zadar, Grado i Venecija. Godine 1828. papa Lav XII. bulom *Locum Beati Petri* (Mjesto blaženoga Petra) ukida Osorsku i Rapsku biskupiju i udružuje ih u Krčku, sa sjedištem u gradu Krku; ona od tada obuhvaća otoke Krk, Rab, Cres, Lošinj, Ilovik (Sv. Petar), Susak, Unije, Velike i Male Srakane te dio otoka Paga. Prvi zajednički biskup dotadašnji je krčki ordinarij Ivan Antun Sintić (1792.–1837.), Krčanin. Dvije godine kasnije bulom pape Pija VIII. Krčka biskupija postaje područnom biskupijom metropolije u Gorici, u Sloveniji. Nova podijela nastupila je tek nakon Prvoga svjetskog rata, i to Rapalskim ugovorom iz studenoga 1920. godine. Prema njemu, Krčka biskupija cijepa se tako da prostor nekadašnje Osorske biskupije – Cres i Lošinj s okolnim otocima – ulazi u sastav Kraljevine Italije. U crkvenome pogledu taj se prostor našao u okviru novoutemeljene Riječke biskupije, a u kolovozu 1932. bulom pape Pija XI. *Pastorale munus* (Pastirska služba) dolazi pod Zadarsku nadbiskupiju, također u okviru Kr. Italije. Ostatak Krčke biskupije – otoci Krk, Rab i sjeverni dio Paga – ušao je u sastav Kraljevine SHS. U studenome 1933., dekretom Sv. Stolice, biva neposredno podređena Sv. Stolici. Nakon Sintića, na čelu krčke dijeceze trojica su Vrbničana s o. Krka – Bartol Bozanić (1839.–1854.), Ivan Josip Vitezić (1854.–1877.) i Franjo Anijan Feretić (1880.–1893.), zatim Andrija Marija Sterk (1894.–1896.) iz Voloskoga u istočnoj Istri (potom je postao tršćansko-koparski biskup u Trstu). Nakon njih dolaze navedena iznimno zaslužna dvojica Slovenaca: dr. Mahnić od 1896. do 1920. i dr. Srebrnić od 1923. do 1966. godine. O tome usp. npr. *Krčka biskupija. Otoci žude za njegovim naukom*, Krk, 2009.

³ O njemu vidi: Antun BOZANIĆ, *Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata*, Zagreb, 1991.; ISTI, »Biskup Mahnić. Pastir i javni djelatnik u Hrvata«, *Krčki zbornik*, 22, posebno izd., sv. 16, Zagreb, 1991., str. 3-189; Antun BOZANIĆ – Petar STRČIĆ, *Mahnić i njegova Staroslavenska akademija. U povodu prijenosa posmrtnih ostataka krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića iz Zagreba u Krk*, 23. studenoga 2002. godine, Krk – Rijeka, 2002.; *Duhovni lik i značenje krčkoga biskupa Antuna Mahnića (1850.-1920.)*. Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanoga prigodom prijenosa Mahnićevih posmrtnih ostataka iz Zagreba u Krk 23. studenoga 2002. godine, Krk, 2006.; Antun BOZANIĆ, »Krčki biskup Antun Mahnić (1897.-1920.). Povodom stote godišnjice Mahnićeve dolaska na Krk. Čovjek jasnih vizija i smjelih akcija«, *Riječki teološki časopis*, 6, 1, Rijeka, 1998., str. 3-14; Zlatko MATIJEVIĆ, »Biskup Mahnić i talijanska okupacija otoka Krka. (1918.-1920.)«, *Croatia christiana periodica*, 25, 47, Zagreb, 2001., str. 149-171; Antun TAMARUT, »Izvori duhovnosti kod biskupa Antuna Mahnića«, *Riječki teološki časopis*, 11, 2 (22), Rijeka, 2003., str. 361-377; Josip SINJERI, »Biskup Antun Mahnić i Hrvatski katolički pokret«, *isto*, 15, 2 (30), Rijeka, 2007., str. 551-588.

⁴ Alojzije RAGUŽIN, *Život dr. Josipa Srebrnića biskupa krčkog*, Puna, 2006.; Josip SREBRNIĆ, *Korizmena poslanica 1932*, Zagreb, 1932.; ISTI, *U službi Euharistije. Pastirsko pismo dra Josipa Srebrnića biskupa u Krku. Za Korizmu 1938*, Sušak, 1938.

II.

O Ravnikovu djelovanju na hrvatskome istarskom prostoru za izradu ovoga priloga od hrvatske literature koristili smo, uz ostalo, i knjigu Vjekoslava Spinčića iz 1926.,⁵ zatim knjige Mirjane Strčić iz 1984. i 1985.⁶ te 1994. godine.⁷ Tu je i knjiga Petra Strčića iz 1971.,⁸ kao i mnogo rasprava i članaka istoga autora.⁹ U jednome od njih, kao presudniji moment u razvoju Kastavštine, P. Strčić navodi i »djelovanje više naprednih ljudi u toj prosvjetnoj instituciji (odnosi se na Glavnu plovansku pučku školu u Kastvu, op. M. P.), naročito Slovenca Frana Ravnika«. ¹⁰ P. Strčić o Ravniku je objavio i više članaka na slovenskome jeziku.¹¹

Od slovenske literature poslužili smo se prije svega knjigom Nade Morato pod naslovom *Ravnikova dediščina v Kortah*,¹² no ondje nismo pronašli za ovaj članak potrebne podatke. Nešto više materijala našli smo u knjigama Janeza Kramara iz 1970.¹³ i 1991. godine.¹⁴ Od članaka koristili smo se radovima Romana Savnika iz 1954.,¹⁵ te priložima Leopolda Jurca iz 1974.¹⁶ i Milana Gregoriča iz 1994. godine.¹⁷ Služili smo se i natuknicama iz *Slovenskoga biografskog leksikona* iz 1960.¹⁸ i *Primorskoga slovenskog biografskog leksikona* iz 1986. godine.¹⁹

⁵ Vjekoslav SPINČIĆ, *Crtice iz hrvatske književne kulture*, Zagreb, 1926., str. 94-95.

⁶ Mirjana STRČIĆ, *Istarska beseda i pobuna*, Pula, 1, 1984., 2, 1985., na više mj.

⁷ ISTA, *Temelji književne epohe. Svećenici u hrvatskom narodnom preporodu Istre i kvarnerskih otoka*, Pazin-Rijeka, 1994., na više mj.

⁸ Petar STRČIĆ, *Prvi tabor Hrvata Istre i kvarnerskih otoka. Rubeši u Kastavštini 1871.*, Rijeka, 1971., na više mj.

⁹ Petar STRČIĆ, »Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću«, *Jadranski zbornik*, VII, Rijeka, Pula, 1966./1969., 509-530; ISTI, »Novinarstvo Hrvata u Istri do 1947. godine«, *Istarski mozaik*, Pula, 1967., str. 209-234; ISTI, »Stogodišnjica kalendara 'Istran'«, *Jurina i Franina*, kalendar za 1969., Rijeka, 1968., str. 36-51; ISTI, »Kalendar 'Istran' za 1870«, *isto*, Rijeka, 1969., str. 33-52; ISTI, »Stotina godina hrvatskog novinstva u Istri«, *Knjiga o Istri*, Zagreb, str. 161-172 (koaut. Zvane Črnja); ISTI, »'Istran' – zaboravljeno izdanje«, *Novi list*, XXIII, 4, Rijeka, 7. siječnja 1869., str. 8; ISTI, »Stogodišnjica 'Naše sloge'«, *Franina i Jurina, kalendar za 1970.*, Rijeka – Pula, 1969., str. 64-68; ISTI, »Oko pokretanja prvog hrvatskog lista za Istru«, *Telegram*, XI, 512, Zagreb, 20. veljače 1970., str. 14; ISTI, »Gotovo nepoznati velikan. Uz 140. obljetnicu rođenja Franje Ravnika«, *Glas Istre*, XXIX, 259, Pula, 4.-5. studenoga 1872., str. 4; *Isto, Novi list*, XXVI, *isto*.

¹⁰ Petar STRČIĆ, »Prilog političkoj povijesti Kastavštine od 1813. do 1918. godine«, *Zbornik Kastavštine*, 1, Rijeka, 1978., str. 43.

¹¹ Petar STRČIĆ, »Franjo Ravnik o pripravi za izdavanje tržaškoga časopisa 'Naša sloga'«, *Primorski dnevnik*, XXV, 55, Trst, 7. ožujka 1969., str. 3; ISTI, »Ob stotnici izida koledarja 'Istran'. Pomembna obletnica za istarske Hrvate. Bil je to za škofa Dobrilo le uspel pokus za poznejši njegov list 'Naša Sloga'«, *Primorski dnevnik*, 8, Trst, 10. siječnja 1969., str. 3; ISTI, »Velikan hrvaškega in slovenskega naroda. Ob 140-letnici rojstva Franja Ravnika«, *Primorski dnevnik*, XXVIII, 262, Trst, 5. studenoga 1972., str. 5, 6.

¹² Nada MORATO, *Ravnikova dediščina v Kortah*, Kopar, 1995.

¹³ Janez KRAMAR, *Prvi tabor v Istri*, Kopar, 1970., str. 47-54.

¹⁴ ISTI, *Narodna prebujna istarskih Slovencev*, Koper–Trieste, 1991., str. 183, 184 i drugdje.

¹⁵ Roman SAVNIK, *Franjo Ravnik*, Kopar, 1954., str. 89-99.

¹⁶ Leopold JURCA, »Franjo Ravnik«, *Koledar Goriške Mohorjeve družbe*, Gorica, 1974.

¹⁷ Milan GREGORIČ, »Istarski čedermac Franjo Ravnik«, *Primorska srečanja*, XVIII, 156, Nova Gorica, 1994., str. 196-197.

¹⁸ »Ravnik Franjo«, *Slovenski biografski leksikon*, 3, Ljubljana, 1960., str. 42-43.

¹⁹ Roman SAVNIK, »Ravnik Franjo«, *Primorski slovenski biografski leksikon* (dalje PSBL), 12, Gorica, 1986., str. 144-145.

Važan je izvor sadržaj korespondencije Ravnika i Vjekoslava Spinčića,²⁰ inače Ravnikova kastavskoga učenika u tamošnjoj školi, također svećenika. Uz to, Spinčić je, uz Matka Mandića, svećenika također iz Kastavštine,²¹ i pravnika dr. Matka Laginju iz susjednoga klanjskog područja,²² jedan od voditelja drugoga naraštaja preporoditelja među Hrvatima u Istri (o tome će kasnije biti više riječi).²³ Spinčićeva korespondencija pohranjena je u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, a njezin je sadržaj – arhivski inventar – i objavljen.²⁴

III.

Početak XIX. st. na dijelu prostora zapadne Hrvatske – riječ je ponajprije o Istri i Kvarnerskome primorju s otocima – obilježen je austrijskom vladavinom koja ondje traje do mira u Požunu 1805. godine, nakon čega započinje kratkotrajna vlast Napoleonova Pariza; a ona traje do Pariškoga mira (1814.), odnosno Bečkoga kongresa (1815.).²⁵ Odlukom habsburškoga vladara 1825. god. Istra – u koju je bila uključena i Kastavština – postaje jedinstvena pokrajina – okrug, sa sjedištem u Pazinu;²⁶ zajedno s Trstom i Goricom i dalje je u okviru šire pokrajine Austrijskoga primorja, sa sjedištem u Trstu.²⁷ Kvarnerski, pak,

²⁰ Korespondencija je objavljena u knjizi: *Rukopisna ostavština Vjekoslava SPINČIĆA. Inventar*, Zagreb, 1993. Ovdje navodimo dijelove SPINČIĆEVE ostavštine u Hrvatskome državnom arhivu, koji se odnose na Ravnika: Kopar, 1. 4. 1871. – 63/18, 9. 4. 1871. – 63/19, 27. 7. 1869. – 63/6, 1. 9. 1869. – 63/8, 15. 2. 1869. – 63/11, 3. 12. 1869. – 63/13, 25. 3. 1870. – 63/11, 13. 10. 1870. – 63/34.

²¹ Viktor CAR EMIN, *Matko Mandić. Osvrt na njegov život i rad*, Samobor, 1938.; Mirjana STRČIĆ – Petar STRČIĆ, *Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, SPINČIĆ*, Rijeka, 1996.; Petar STRČIĆ, »Politički profil Matka Mandića«, *Liburnijske teme*, 9, Opatija, 1996., str. 30-39; ISTI, »Prilog za biografiju Matka Mandića«, *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, 5, Rijeka, 1996./1997., str. 301-312; *Matko Mandić*, Matulji, 1999.; Željko KLAJČ, »Matko Mandić i pitanje Naše sloge u vrijeme utemeljenja političkog društva za Hrvate i Slovence u Istri«, *Zbornik Kastavštine*, 12, Kastav, 2004., str. 67-82.

²² *Pučanin Matko Laginja. O 40-godišnjici smrti 18. III 1930 – 18. III 1970.*, Zagreb, 1969.; Petar STRČIĆ, »Hrvatski narodni preporoditelj i ban dr. Matko Laginja«, *Zbornik Društva za povjesnicu Klana*, 1, Klana, 1995., str. 9-39; M. STRČIĆ – P. STRČIĆ, *Hrvatski istarski trolist*, nav. dj.; Snježana MARČEC, »Prilog za bibliografiju o Matku Laginji«, *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, 5, Rijeka, 1996./1997., str. 229-237; Željko KLAJČ, »Matko Laginja između narodno-liberalne i kršćansko-socijalne struje u Istri, s osvrtom na položaj hrvatskog tiska (1918.-1928.)«, *Zbornik Društva za povjesnicu Klana*, 4, Klana, 1998., str. 37-53; Boris BI-LJETIĆ, »Političar i književnik Matko Laginja (o 70. obljetnici smrti)«, *Nova Istra*, 5, 1/2 (15), Pula, 2000., str. 157-163.

²³ Usp. bilj. 21 i 22. M. STRČIĆ – P. STRČIĆ, *Hrvatski istarski trolist*, nav. dj.; Petar STRČIĆ, »Političko sazrijevanje Vjekoslava Spinčića«, *Ivan Matetić Ronjgov. Zbornik*, 5, Rijeka, 1996./1997., str. 245-260; Mile BOGOVIĆ, »Vjekoslav Spinčić i staroslavensko bogoslužje u Istri«, *isto*, str. 261-265; Mirjana STRČIĆ, »Doprinos Vjekoslava Spinčića hrvatskoj književnoj povijesti«, *isto*, str. 267-277; Bosiljka JANJATOVIĆ, »Zagrebačko razdoblje u životu i djelu Vjekoslava Spinčića«, *isto*, str. 279-288; Darinko MUNIĆ, »Vjekoslav Spinčić u spomen. U povodu 150. obljetnice rođenja«, *Zbornik Kastavštine*, 6, Rijeka, 1998., str. 181-196; »Sto pedeseta obljetnica rođenja prof. Vjekoslava Spinčića. 1848.-1998.«, *Zbornik Kastavštine*, 7, Rijeka, 1999., str. 1-64; *Hrestomatija liberalnih ideja u Hrvatskoj. Liberalna misao u Hrvatskoj II*, Zagreb, 2004.

²⁴ Usp. bilj. 20.

²⁵ *Kastav i Kastavština u prošlosti i sadašnjosti*, Samobor, 1931., str. 57, 58; Jaroslav ŠIDAK i dr., *Hrvatski narodni preporod. Ilirski pokret*, Zagreb, 1990., str. 100, 101; Dane GRUBER, *Povijest Istre*, 2. izd., Zagreb-Žminj, 2005., str. 229-231; P. STRČIĆ, *Prilog političkoj povijesti Kastavštine*, nav. dj., str. 39-54; Dragovan ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri u XIX. i na početku XX. stoljeća*, Račice, 2004., nav. dj.

²⁶ Bernard STULLI, *Istarsko okružje. 1825-1860.*, Pazin, 1984.

²⁷ J. ŠIDAK i dr., *Hrvatski narodni preporod*, nav. dj., str. 102.

otoci, udruženi u kotar sa sjedištem u Malome Lošinju, također su bili dio Pazinskoga okruga.²⁸ To područje austrijskoga, cislajtanijskog zapadnog korpusa iste Monarhije, od ugarskoga, translajtanijskog istočnog korpusa iste Monarhije dijelila je granica koja prolazi istočnim rubom Kastavštine do prostora Kantride, nedaleko tadašnje (mađarske) Rijeke na obali Riječkoga zaljeva.²⁹ Pazinsko je okružje 60-ih godina transformirano u pokrajinu Istru, sa svojim Saborom i Vladom; sjedište joj je bilo u Poreču (i slovenska Istra te dio južne Slovenije bili su uključeni u to okružje, odnosno pokrajinu).³⁰

Na istarsko-kvarnersko-otočnome području živjeli su Hrvati kao apsolutno većinsko stanovništvo, zatim Talijani i Slovenci. Taj hrvatski puk, kao i onaj slovenski na sjeveru Istre, bio je nastanjen uglavnom na seoskim područjima diljem cijele pokrajine.³¹ Vladajući element – uz vrlo mali broj birokratiziranih austrijskih Nijemaca – zapravo su predstavnici manjine; to su Talijani, točnije rečeno, to je vrlo tanak postfeudalno-gradanski talijanaško-talijanski sloj, koji živi uglavnom u gradskim sredinama. Ali taj manjinski sloj zadržao je svoje nekadašnje privilegije nastale u vremenu postojanja Mletačke Republike i poslije

²⁸ Petar STRČIĆ, »Liburnijska Istra u hrvatskome nacionalnom pokretu u XIX. i XX. stoljeću s posebnim osvrtom na Volosko«, *Časopis za povijest zapadne Hrvatske*, II, III, Rijeka, 2007.-2008., str. 74.

²⁹ *Isto*. Ta granica između istočnoga i zapadnog dijela Dualne Monarhije u mnogočemu je bila i vrlo oštra; usp. govor Franje Marottija, rođenog 1811. godine u Kastavštini. Isticao se i kao drvorezbar i slikar. Živio je i u Zagrebu i u Zadru, putovao je dosta, stekao je niz iskustava koja je korisno primijenio u svom rodnom kraju. Bio je jedan od rijetkih hrvatskih zastupnika u Istarskom saboru (zastupao je vanjske, tzv. seoske općine izbornog kotara Volosko i Podgrad), a smatra se prvim koji je uspio u talijanaško-talijanskome Saboru progovoriti desetak hrvatskih riječi. Sedamdesetih godina bio je i načelnik kastavske općine. Krenuo je u akciju drugim putem; on ga je iznio na prvome istarskom »taboru«, masovnome narodnom skupu, u Kastavštini 1871. godine. Ondje je dobio javnu podršku od više tisuća ljudi. Marotti, osim patnje naroda Liburnije, navodi kako je »cijela Istra, s jedne i druge strane Učke, zajedno s Kvarnerskim otocima – jedno administrativno i političko tijelo, sa svojim saborom u Poreču; tamo se svima njima jednako kroje zakoni, a u istu, zajedničku blagajnu idu novci svih njih.« Marotti ističe da su »cjelokupna Istra i Otoci 'udi jednoga tiela; stanovnici jedne pokrajine', pa onda uz vapaj uzvikuje: 'Istra i Otoci prosti i otvoreni a mi Kastavci i Novi Grad posvema zatvoreni (...) oni siti a mi gladni, oni slobodni, a mi suzni korduna nemile finanze!'«. *Naša sloga*, I, 4, Trst, 16. VII. 1870., str. 16-17; Fran BARBALIĆ, *Prvi istarski sabori (1861-1877)*, Zagreb, 1954.; *Naša sloga*, 9, 1. V. 1872., str. 3; Emilij LASZOWSKI, »Marotti Franjo«, *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925.*, Zagreb, 1925., str. 177; Fran BARBALIĆ, *Narodna borba u Istri od 1870. do 1915. godine. Prema biješkama iz »Naše Sloge«*, Zagreb, 1952., str. 25. *Naša sloga* redovito ga naziva Marot, međutim, on se 26. V. 1871. god. u pismu Vjekoslavu Spinčiću potpisao kao Marotti (P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 54).

³⁰ Za izbore u Istarski sabor formirani su razredi gradova i trgovišta, u koji je – među ostalima – ubrajan i Kastav. No izborni je sustav u svemu pogodio vladajućoj talijanaško-talijanskoj skupini, pa je bilo moguće izabrati vrlo malo Hrvata, apsolutno većinskoga dijela stanovništva Istre. No preporodno – razvojem političke situacije 70-ih godina, Sabor neposredno više ne šalje uglavnom talijanske i talijanaške zastupnike u bečko Carevinsko vijeće (parlament austrijskoga dijela Monarhije) već od četiri njih, dvojicu daju i tzv. vanjske seoske općine, dakle sasvim hrvatske upravne zajednice. Tako je u kotarevima srednje i istočne Istre (Pazin, Volosko, Mali Lošinj i Krk) bilo moguće izabrati pravnik dr. Dinka Vitezića iz Vrbnika, brata krčkoga biskupa dr. Ivana Josipa Vitezića; preostala trojica bili su talijanaši i Talijani. Od 90-ih godina uspjeli su u Beč odlaziti i dr. Matko Laginja, pravnik, i Vjekoslav Spinčić, svećenik i profesor, kasnije i Matko Mandić, svećenik i novinar. O tome: Jaroslav ŠIDAK – Mirjana GROSS – Ljubo KARAMAN – Dragovan ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda 1860-1914.*, Zagreb, 1968., str. 61-66, 112-115 i 180-187.

³¹ *Isto*. Prema popisnoj anketi iz 1864. god., u Istri je bilo 234.000 stanovnika; od toga je bilo 134.445 Hrvata, 31.995 Slovenaca, a Talijana 60.040. Ivan CERAR, »Časopis Istrija i koristne u njemu za Slavene nauke«, *Slavjanski Rodoljub*, 6, Trst, kolovoz 1849., str. 1-3, pretisak, str. 43-45; Fran ZWITTER, »Prebivalstvo na slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni«, *Rasprave Znanstvenega društva v Ljubljani*, 14, 5, Ljubljana 1936., str. 54; Fran BARBALIĆ, »Prvi parlamentarni izbori u Istri 1848«, *Historijski zbornik*, 1, Zagreb, 1948., str. 182; Božo MILANOVIĆ, *Hrvatski narodni preporod u Istri, knj. I (1797-1882)*, Pazin, 1867., str. 146.

njezine propasti 1797. godine, prilagodivši se nakon toga novim političkim okolnostima – austrijskoj vlasti, te je uz njezinu pomoć na starome austrijskom prostoru i dalje nastavio s političkom, gospodarskom i inom hegemonijom, uz pomoć i podršku hrvatskih odnarođenika – talijanaša, koji su popunjavali njihove malobrojne redove.³²

I na području Istre te kvarnerskih otoka revolucionarna su zbivanja 1848. god. bila prihvaćena od strane Talijana i talijanaša – nekolicine hrvatskih seljaka, koji se se utopili i asimilirali u »talijanskome« gradu; no ipak su pomogla i većinskome dijelu sasvim zanemarenoga hrvatskog stanovništva da iskaže svoje mišljenje.³³ To pokretanje ujedno je bilo i dio narodnoga preporoda tamošnjih istarsko-otočnih Hrvata s odjecima iz Banske Hrvatske.³⁴ Zbivanja su zaustavljena u razdoblju neoapsolutizma od 1850. do 1860. godine,³⁵ ali samo za Hrvate, dok je talijanaško-talijanski pokret doživio svoju reorganizaciju; njegovi građanski i polufeudalni predstavnici intenzivno su ga od 70-ih godina pretvarali u velikotalijanski nacionalistički iredentistički pokret, s ishodištem u netom stvorenoj Kr. Italiji, uočavajući svu opasnost od mogućega otpora što bi ga njihovoj vladavini mogla pružiti većina naroda u Istri, odnosno Hrvati.³⁶

Nositelji hrvatskoga pokreta bili su predstavnici gotovo jedine tadašnje hrvatske inteligencije – nižega svećenstva, u čijim se redovima upravo u razdoblju neoapsolutizma ističe dr. Juraj Dobrila.³⁷ Kao porečko-pulski, a onda tršćansko-koparski biskup Dobrila je raspola-

³² Usp. Petar STRČIĆ, »Iredentizam dr. Francesca Vidulich (1819-1889)«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 24, Zagreb, 1991., str. 109-118.

³³ Petar STRČIĆ, »Oko pokretanja 'Naše sloge'«, *Pazinski memorijal*, 2, Pazin, 1971., str. 19.

³⁴ Usp. članke u: *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, Zagreb, 1969.

³⁵ O tome: Mirjana GROSS, *Počeci moderne Hrvatske. Neoapsolutizam u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji 1850-1860.*, Zagreb, 1985.

³⁶ Srećko VILHAR, »Družbene korenine italijanskoga iredentizma v Istri«, *Istarski historijski zbornik*, I, Kopar, 1953., str. 69-100; Angelo VIVANTE, *Iredentismo adriatico. Contributo alla discussione sui rapporti Austro-Italiani*, Trst, 1984., str. 71 i dalje; ISTI, *Jadranski iredentizam*, Zagreb, 2002.; B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, II, nav. dj., str. 273-279; Petar STRČIĆ, »Angelo Vivante o talijanskome iredentizmu. Dr. Angelo Vivante, pravnik iz Trsta (11.VIII.1869.-24.IV.1915.)«, talijanski publicist, novinar, urednik i političar«, *Sveti Vid. Zbornik*, 7, Rijeka, 2002., str. 41-70.

³⁷ Juraj Dobrila rođen je u središnjoj Istri, u selu Veli Ježenj (Tinjanština), 16. travnja 1812. godine, i to u siromašnoj obitelji Ivana i Kate, rođene Živčić, uz sedmero braće i sestara. U rodnome je mjestu završio osnovnu školu, istaknuvši se natprosječnim sposobnostima. Njegov učitelj kapelan Ivan Radetić u franjevačkome samostanu u Pazinu osigurao mu je besplatan smještaj i hranu. Završio je njemačku normalku; franjevci ga šalju u gimnaziju Karlovac, gdje je maturirao. Svećeničko obrazovanje započinje u Trstu, a studij bogoslovije nastavlja u Gorici, koji je dovršio 1837. godine. Kao mladomisnik poslan je za duhovnoga pomoćnika u Mune na Čičariju, u Istru. Dalje se obrazovao u Augustineumu u Beču, najelitnijemu crkvenome sveučilišnom zavodu u Habsburškoj Monarhiji, gdje je i doktorirao. Ondje je upoznao mnoge buduće značajne ličnosti koje su obilježile politički, društveni i ini život Monarhije XIX. stoljeća. Koncem 1842. odlazi u Trst, sjedište Austro-ilirskog primorja, u čijem se sastavu nalazila pokrajina Istra i kvarnerski otoci. Ondje je bio kapelanom za njemačke vjernike. Godine 1844. postaje vjeroučitelj i privremeni ravnatelj glavne gradske pučke djevojačke škole. Od 1849. do 1854. privremeni je profesor i rektor pastoralnoga bogoslovlja. Nakon toga – do 1858. – župnik je u stolnici sv. Justa te savjetnik biskupskoga suda za ženidbene sporove. Ističemo članstvo u tamošnjemu Slavjanskome društvu. Do izražaja je došla njegova karitativna djelatnost, napose u vrijeme istarske gladi 1852. i 1853. godine. U Trstu Dobrila je tiskao molitvenik *Otče, budi volja tvoja*, koji je doživio nekoliko izdanja još za njegova života – 1854., 1862., 1875. te 1881. godine, i to jezikom apsolutno većinskoga hrvatskog stanovništva Istre. Kao porečko-pulski biskup Dobrila je bio virilni član Istarskoga sabora od 1861. do 1867., kada ga napušta, tj. ne dolazi više na sjednice, zbog talijanaško-talijanskoga pritiska. Nakon smrti tršćanskoga biskupa Bartolomea Legata, Dobrila ga nasljeđuje, postajući tako crkveni poglavar najvećega dijela istarskoga poluotoka, i to na još uglednijem tronu. Kao biskup sjedinjene Tršćanske

gao i zamjetnim materijalnim sredstvima, koje je prvi uvelike koristio za promicanje potreba i hrvatske pastve. Pa tako, prije svega, za pokretanje glasila – dva godišta kalendara *Istran*, a potom stalne periodike – lista *Naša sloga*, čije je čelništvo bilo organizacijsko središte hrvatskoga narodnog preporoda cijeloga istarsko-kvarnersko-otočnoga područja.³⁸

Tome je nešto ranije – 1866. godine – prethodio i osnutak institucije koja je započela širenje hrvatstva prema Istri i kvarnerskim otocima. Naime, tada je u Kastvu osnovana prva čitaonica u pokrajini.³⁹ Ova je odigrala vrlo bitnu ulogu ne samo u preporodu već i u konkretnome hrvatskom političkom pokretu Hrvata u cijeloj toj austrijskoj pokrajini. I to ne samo u poticanju i širenju domaće, hrvatske riječi. Ima i osobitosti – nije se smjela zvati »Hrvatska čitaonica« već samo – »Čitalnica«. Ali bitno je to da je ona prva hrvatska čitaonica općenito u Istri i na kvarnerskim otocima i da je plodno djelovala.⁴⁰

Osnutak čitaonica iznjedrila je politička situacija burnoga XIX. stoljeća, tzv. »viek narodnosti«, prema riječima njegovih suvremenika⁴¹ – s ilirskim pokretom i hrvatskim narodnim preporodom, začetim u sjevernome dijelu Banske Hrvatske, u mađarskome dijelu Habsburške Monarhije; ovaj dio hrvatskoga prostora postupno se od svih Hrvata prihvaća kao matica domovina, a njezin glavni grad Zagreb kao metropola. Čitaonice su postale najboljim izvorištem ostvarivanja nekoliko ciljeva. Naime, s obzirom na to da tada nije bilo moguće osnivanje, primjerice, hrvatskih političkih stranaka, krenulo se u političku stvarnost, preko formalno kulturnih ustanova – čitaonica. U njima i s njima pokrenulo se i u Istri i na kvarnerskim otocima buđenje svijesti u Hrvata kao naroda koji je ravnopravan s drugima, u prvome redu austrijsko/njemačkim, mađarskim i talijanskim; zatim svijesti o vlastitome jeziku i kulturi hrvatskoga naroda, o potrebi njegovanja običaja, kulturnoga naslijeđa i zajedništva, čvršćega povezivanja malobrojnih inteligentata hrvatskoga naroda itd.⁴² Takva je bila i prva zapadno od Rječine, u pokrajini Istri s kvarnerskim otocima, spomenuta *Čitalnica*, osnovana u Kastvu. No Vrbničani na otoku Krku 1871. god. prvi su ipak uspjeli u zapadnoj Hrvatskoj dobiti potvrđena pravila od nadležnih austrijskih vlasti u Trstu, upravo imenom »Hrvatska čitaonica«.⁴³ Slijedile su slične čitaonice u Velome Lošinju 1867.⁴⁴ i u Puli 1869. godine.⁴⁵

Narodni preporod u navedenim područjima Hrvatske našao je tako u čitaonicama snažno organizacijsko i mobilizatorsko uporište, budući da su one bile mjesta u kojima talijanaš-

i Koparske biskupije neumorno je obilazio župe. Ponovno se suočio s nedostatkom financija za svećenike, o čemu je govorio gotovo u svakoj poslanici. Preminuo je 13. siječnja 1882. godine. Misu zadušnicu za Dobrilu u zagrebačkoj crkvi sv. Marije 26. siječnja predvodio je kanonik dr. Franjo Rački. O njemu vidi: Cvjetko RUBETIĆ, *Vjekopis Dr-a Jurja Dobrile biskupa tršćansko-koparskoga prije porečko-puljskoga*, Zagreb, 1882., str. 2-4; *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812-1882.*, Pazin, 1985.

³⁸ P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 512, 513.

³⁹ Vinko RUBEŠA, *Spomenica dvadesetpetgodišnjice Hrvatske čitaonice u Kastvu (Prve hrvatske čitaonice u Istri)*, Trst, 1892.

⁴⁰ *Isto*.

⁴¹ Nikša STANČIĆ, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb, 2002., str. 3.

⁴² Drago GERVAIS, »Narodna čitaonica u Rijeci«, *Rijeka. Zbornik*, Zagreb, 1953., str. 459; Milka ŠUPRAHA PERIŠIĆ, »130 godina od osnutka Hrvatske čitaonice u Škrpljevu«, *Bakarski zbornik*, 9, Bakar, 2004., str. 129.

⁴³ Mihovil BOLONIĆ – Petar STRČIĆ, »Zapisnici sjednica i skupština 'Hrvatske čitaonice' u Vrbniku 1871-1929«, *Krčki zbornik*, 4, Krk, 1971.

⁴⁴ *Čitaonički pokret u jugoslavenskim zemljama u XIX. stoljeću*, Mali Lošinj – Rijeka, 1990., str. 52.

⁴⁵ *Isto*, str. 53.

ko-talijanska vladajuća struktura nije mogla potiskivati hrvatsku riječ – baš obratno. U njima niču počeci, npr., i scenske umjetnosti, odnosno nukleusi kazališna života i na hrvatskome jeziku. Afirmirale su pisanu riječ ne samo kao opće čovjekovo dobro nego i kao moćno političko oružje u borbi tada obespravljenih Hrvata za njihova prava, demokratske slobode i ravnopravnost s pripadnicima austrijsko/njemačkoga, mađarskog i talijanskog naroda. U njima se javljaju i prvi osmišljeni oblici kulturnoga života općenito, ali – stjecajem nepovoljnih povijesnih okolnosti – i političkoga organiziranja i provođenja civiliziranih vidova opiranja tuđinskoj hegemoniji te su, stoga, uvelike utjecale na izrastanje i učvršćivanje moderne nacionalne svijesti ovdašnjih stanovnika.⁴⁶

Općenito, u razdoblju ilirskoga pokreta pa hrvatskoga narodnog preporoda čitaonice su u prvoj polovici XIX. st. na upravno rasparčanim i odvojenim hrvatskim prostorima⁴⁷ imale prvorazrednu, na svoj način sudbinsku ulogu u borbi protiv germanizacije, mađarizacije, a u zapadnoj i južnoj Hrvatskoj i talijanizacije, odnosno u produbljavanju i utemeljivanju etničke svijesti, te njezinim prerastanjem u narodnu i nacionalnu svijest.⁴⁸

⁴⁶ O tome više: *Hrvatska čitaonička društva u Istri u 19. i početkom 20. stoljeća*, Pula – Pazin, 1993.; *Čitaonički i knjižnični pokret u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću*, Pula, 1996.; *Spomen-knjiga prigodom 125. obljetnice osnutka udruge Čitaonica u Puli*, Pula, 1998.; Maja POLIĆ, *Trsatska čitaonica od početka do 1918. godine*, Rijeka, 2009.; isto, *Rijeka*, XIV, 2, Rijeka, 2009., str. 1-192. O razvoju hrvatske nacije i hrvatskoga nacionalizma također postoji opsežnija literatura; usp. npr. M. GROSS, *Počeci moderne Hrvatske*, nav. dj.; Mirjana GROSS – Agneza SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, Zagreb, 1992.; Trpimir MACAN, *Miho Klaić*, Zagreb, 1980.; B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, knj. 1 i knj. 2, nav. dj.; Ivo PERIĆ, *Dalmatinski sabor 1861-1912.*, Zadar, 1978.; N. Stančić, *Hrvatska nacija*, nav. dj.; ISTI, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji – Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1868.*, Zagreb, 1980.; J. ŠIDAK i dr., *Hrvatski narodni preporod*, nav. dj.; J. ŠIDAK i dr., *Povijest hrvatskoga naroda*, nav. dj. O građi usp. *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima SFRJ. SR Hrvatska*, Beograd, 1984., i *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, 1, Zagreb, 2006.

⁴⁷ Hrvatski nacionalni prostor ušao je u XIX. st. rasparčan u više državnih i – unutar njih – upravnih cjelina: dio se nalazio u okviru Habsburške Monarhije, u njezinu cislajtanijskome dijelu, pod neposrednom upravom Beča – to je nekadašnji teritorij Istre i Dalmacije, koji je u okviru Mletačke Republike do njezina raspada 1797. godine. Nakon Napoleonove okupacije i Bečkoga kongresa 1815. god. pripao je Habsburškoj Monarhiji te će izdvojen iz Banske Hrvatske ostati do propasti Monarhije 1918. godine. Ista je sudbina nakon Bečkoga kongresa zadesila i nekada neovisnu Dubrovačku Republiku koja je – isto tako voljom Bonapartina Pariza – početkom XIX. st. prestala postojati. Dio teritorija našao se također pod upravom Monarhije, ali u sastavu njezina ugarskoga (transljatanijskog) dijela – riječ je o području Banske Hrvatske. Taj je dio imao svoju vlastitu političku individualnost u skladu s tradicijom i očuvanim segmentima samostalne srednjovjekovne hrvatske državne zajednice, s vlastitim državnim pravom i dijelom autonomnih poslova koji su se tijekom vremena sve više sužavali pod utjecajem Beča i Pešte. Dio se nalazio u okviru Vojne krajine – teritorijalne jedinice nastale u doba prodora Osmanlija kao obrambeni štit od njihove najezde, pa zbog toga nije više bio pod neposrednom upravom Hrvatskoga sabora i bana već se nalazio pod upravom austrijskih vojnih vlasti. Usp.: C. A. MACARTNEY, *The Habsburg Europe 1790-1918.*, London, 1950.; Fran ZWITTER – Jaroslav ŠIDAK – Vaso BOGDANOV, *Le problèmes nationaux dans la monarchie des Habsburg*, Beograd, 1960.; J. ŠIDAK i dr., *Hrvatski narodni preporod*, nav. dj.; J. ŠIDAK i dr., *Povijest hrvatskoga naroda*, nav. dj.; Stjepan ANTOLJAK – Šime BATOVIĆ – Nenad CAMBI – Ivo JELIĆ – Stjepo OBAD – Petar STRČIĆ – Agneza SZABO, *Pregled hrvatske povijesti*, Zagreb, 1994., 1999. – *A survey of Croatian history*, 1996.; Nikša STANČIĆ, *Hrvatski građanski sabor 1848-1918.*, Hrvatski sabor, Zagreb, 1994., str. 61-97; Darko DUKOVSKI, *Istra. Kratka povijest dugog trajanja: od prvih naseobina do danas*, Pula, 2004; Stjepan ČOŠIĆ, »O slomu Republike i ustroju francuske uprave u Dubrovniku 1808. i 1809.«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije i umjetnosti*, 33, Dubrovnik, 1995., str. 177-203; Nikša STANČIĆ, »Hrvatska nacija i hrvatski nacionalizam u 19. i 20. stoljeću«, *Vjesnik HAZU*, VI, 1-3, Zagreb, 1997., str. 82; *Vojna krajina. Povijesni pregled, historiografija, rasprave*, Zagreb, 1984.; Mirko VALENTIĆ, *Vojna krajina i pitanje njezina sjedinjenja s Hrvatskom. 1849-1881*, Zagreb, 1981.

⁴⁸ V. prethodnu bilješku.

Pokretanje glasila na hrvatskome jeziku, osnutak daljnjih čitaoničkih okupljališta i profiliranje većega broja preporoditelja dobar su temelj za pokretanje daljnjih akcija u Istri te na kvarnerskim otocima. Ipak, u tome šestom desetljeću XIX. st. znatno nadmoćnija talijanaško-talijanska većina u Saboru otvoreno je šikanirala malobrojne virilne i izborne hrvatske i slovenske zastupnike, gotovo potpuno onemogućavajući njihovu djelatnost.⁴⁹ Ipak plodniji rezultati preporodne djelatnosti počeli su stizati 70-ih godina. Primjerice, prva hrvatska masovna skupština – tabor Istre i otoka – organiziran 1871. god. na Sv. Mihovilu u Rubešima, u Kastavštini – bio je javni i evidentni dokaz da apsolutna hrvatska većina stanovništva u pokrajini Istri s kvarnerskim otocima već ima zavidnu snagu kada može organizirati i tako velike, masovne skupštine naroda.⁵⁰ Ondje su – kao i na prvome slovenskome taboru u Kubedu, održanome u kolovozu 1870. godine – istaknuti zahtjevi za nacionalnim, gospodarskim i kulturno-prosvjetnim pravima.⁵¹ Naglašavam posebno da je jedan od organizatora oba tabora, i hrvatskoga i slovenskog, bio upravo Ravnik.⁵² Tabor je istovremeno svjedočio i vrlo dobru suradnju sa Slovencima, s obzirom na to da je mnogo njegovih sudionika, čak i u redovima organizatora, bilo slovenske nacionalnosti.⁵³ Tako je preporodni pokret u pokrajini sve više kročio organiziranijim putovima. To je osobito došlo do izražaja i prigodom prvih neposrednih izbora za Carevinsko vijeće, kada je pobijedio dr. Dinko Vitezić iz Vrbnika na otoku Krku.⁵⁴ U Kastavštini je 70-ih godina osnovana i »Bratovščina hrvatskih ljudi u Istri«, inače prva organizacija Hrvata Istre i otoka sa zadaćom pomaganja školovanju hrvatskih đaka i stvaranju obrazovanoga kadra koji neće biti samo svećenički.⁵⁵

Ta prva generacija preporoditelja, mahom svećenička, prihvatila je južnoslavensku nacionalno-političku opciju đakovačko-srijemskoga biskupa dr. Josipa Jurja Strossmayera,⁵⁶ s kojim se Dobrila družio za vrijeme svojega boravka u doba studija u Beču, te kanonika dr. Franje Račkoga iz Gorskoga kotara, podrijetlom Slovenca (što se u Hrvatskoj danas gotovo i ne zna).⁵⁷ Njihovo djelovanje bitno je utjecalo na razvoj života Hrvata Istre i

⁴⁹ D. ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri*, str. 67.

⁵⁰ Petar STRČIĆ, *Na velikoj prekretnici. Prvi hrvatski tabor Istre i Kvarnerskih otoka*, Pula – Opatija – Rovinj, 1989.

⁵¹ Branko MARUŠIĆ, *Primorski čas pretekli. Prispevki za zgodovino Primorske*, Koper, 1985.

⁵² *Isto*, str. 359, 363.

⁵³ *Isto*.

⁵⁴ Petar STRČIĆ, »Dinko Vitezić i ribarstvo uz istočnu obalu Jadrana u drugoj polovini XIX stoljeća«, *Jadranski zbornik*, VII, Rijeka, Pula, 1966./1969., str. 341-369; ISTI, »Dopisivanje Dinko Vitezić – Josip Strossmayer (1874-1904)«, *Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 14, Rijeka, 1969., str. 171-264.

⁵⁵ Petar STRČIĆ, »Oko osnivanja 'Bratovščine hrvatskih ljudi u Istri'. Prve hrvatske organizacije u pokrajini Istri s Kvarnerskim otocima (Kastav, 1874.)«, *Zbornik Kastavštine*, 7, Kastav, 1999., str. 99-120; Nevio ŠETIĆ, *Iz istarskoga novovjekovlja*, Labin, 1999., str. 136.

⁵⁶ O Strossmayeru (Osijek, 4. veljače 1815. – Đakovo, 8. svibnja 1905.) postoji golemo literaturo, iz koje izdajamo: Tadija SMIČIKLAS, *Načrt života i djela biskupa J. J. Strossmayera i izabrani njegovi spisi. Govori, rasprave i okružnice*, Zagreb, 1906.; *Josip Juraj Strossmayer 1815.-1905.*, Zbornik radova, Zagreb, 2006.; *Lik i djelo Josipa Jurja Strossmayera*, Zbornik, Osijek, 2008.

⁵⁷ O Franji Račkome (Fužine, 25. studenoga 1828. – Zagreb, 13. veljače 1894.), između ostaloga, vidi: Tadija SMIČIKLAS, *Život i djela Franje Račkoga*, Zagreb, 1895.; *Izbor iz djela. Franjo Rački* (priredio Jakša Ravlić), Zagreb, 1969.; Mirjana GROSS, *Vijek i djelovanje Franje Račkoga*, Zagreb, 2004.; ISTA, »Franjo Rački: ključne godine profesionalnoga povjesničara«, *Radovi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zavod za hrvatsku povijest, 34/36, Zagreb, 2001./2004., str. 63-88; Tomislav MARKUS, »Moderna civilizacija u stvaralaštvu Franje Račkoga«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene*

kvarnerskih otoka, napose na Dobrilin prvi naraštaj preporoditelja, s njime na čelu, sa spomenutim pravnikom D. Vitezićem te svećenicima A. Karabaićem i M. Bastianom, do 80-tih godina XIX. stoljeća. Od šestoga desetljeća i ovdje je prisutan kroatizam dr. Ante Starčevića, koji smatra da se Hrvati trebaju osloniti samo na sebe; u tome će duhu djelovati druga, svjetovna generacija preporoditelja koju će predvoditi, a u cjelini preuzeti vodstvo pokreta od 80-ih godina, ranije spomenuti pravnik M. Laginja te svećenici V. Spinčić i M. Mandić, pa tako od 60-ih godina na navedenom prostoru djeluju dvije nacionalno-integracijske ideje.⁵⁸

IV.

U preporodnome duhu djelovao je i Franjo/Fran Ravnik, jedan od vrlo značajnih ne samo sudionika već i bitnijih kreatora sve življega hrvatskog narodnog preporoda u istarsko-otočnome području zapadne Hrvatske. Ravnik je, djelujući na hrvatskoj strani istarskoga poluotoka, prijateljevao, ali i ulazio u razmirice i sa spomenutim predvodnikom borbe za hrvatska prava u Istri toga doba dr. J. Dobrilom.⁵⁹ Biskupova je koncepcija na čelu prve generacije preporoditelja bila vidljivo izražena u dijelu te mnogostrane borbe, odnosno za ravnopravnost hrvatskoga i slovenskog jezika s talijanskim jezikom, zatim za uvođenje hrvatskoga i slovenskog jezika u škole.⁶⁰ Dakako, tu je i bitka za gospodarsko uzdizanje apsolutno podčinjenoga sela – čiji su seljaci uglavnom Hrvati i Slovenci u kolonatskom i u polukolonatskom položaju, te napose za vrlo sporno sređivanje zemljišnih knjiga nakon službenoga ukidanja kmetstva 1848. godine.⁶¹ Nadalje, za pomoć u izgradnji crkava i župnih stanova, za osnutak stalnoga fonda za siromašne, snižavanje poreza za Istru, za uzdržavanje glavnih cesta, napose bolnica, te rješavanje gospodarskih i brojnih drugih problema Istre.⁶²

Ističem ponovno rad u duhu južnoslavenske nacionalno-integracijske ideje Strossmayera i Račkoga jer je i Dobrila smatrao da bez suradnje Južnih Slavena sâmi Hrvati tada ne mogu izboriti bolju sadašnjost, a niti budućnost.⁶³

---

znanosti HAZU, 21, Zagreb, 2004., str. 243-265; Stanislav JUŽNIČ, »Rodoslov Franje Račkoga«, *Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka*, 37, Rijeka, 1995., str. 335-349.

⁵⁸ O obje nacionalne ideologije usp., npr., Mirjana GROSS, »O ideološkom sustavu Franje Račkoga«, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti JAZU*, 9, Zagreb, 1979., str. 5-33; M. GROSS – A. SZABO, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, nav. dj., str. 157 i dalje; Mirjana GROSS, »Nacionalno-integracijske ideologije i Hrvatska u doba ilirizma do stvaranja Jugoslavije«, *Društveni razvoj u Hrvatskoj (od 16. stoljeća do početka 20. stoljeća)*, Zagreb, 1981., str. 283-306; ISTA, »O nacionalnoj ideologiji Ante Starčevića i Eugena Kvaternika«, *Časopis za suvremenu povijest*, 1, Zagreb, 1972., str. 25-46; ISTA, *Povijest pravaške ideologije*, Zagreb, 1973.; ISTA, *Izvorno pravaštvo*, Zagreb, 2000.

⁵⁹ P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 511.

⁶⁰ Božo JAKOVLJEVIĆ, *Iz prošlosti hrvatskoga školstva u Istri*, Buzet, 2006.

⁶¹ O tome: Zvane ČRNJA, »Uloga ezonera u zaoštavanju nacionalnog sukoba u Istri«, *Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri*, nav. dj., str. 335-349; Vjekoslav ZIDARIĆ, »Razvitak zadrugarstva u Istri i njegova uloga u narodnom preporodu«, *isto*, str. 457-455; Viktor VITOLOVIĆ, »Razvoj vinogradarstva u Istri od 1860. do 1914. s posebnim obzirom na ekonomsko jačanje istarskih (hrvatskih) seljaka«, *isto*, str. 477-489.

⁶² Usp. bilj. 37.

⁶³ Usp. bilj. 58.

V.

I.

Franjo/Fran Ravnik rođen je 4. studenoga 1832. god. u selu Smokuč, u Kranjskoj; naselje je crkveno pripadalo župi Breznica.⁶⁴ Školovanje je započeo u Ljubljani, a nastavio ga je u Gorici i Trstu, te ga je dovršio 1855. godine, postavši svećenik Katoličke crkve.⁶⁵ Međutim, čitav svoj duhovnički život posvetio je kulturnome i nacionalnom djelovanju, jer su ta područja vrlo ugrožena, pa je upravo u ovim oblastima polučio zamjetne rezultate.⁶⁶

Na prostoru istarsko-otočne pokrajine, i to u njezinu zapadnome dijelu, Ravnik djelovanje započinje kao duhovni pomoćnik u Crnome vrhu. Zatim rad nastavlja u hrvatskoj Brtonigli, u Bujštini, također u zapadnoj Istri. S obzirom na to da su tadašnje škole bile pod crkvenom upravom, u jednoj od njih podučavao je i Ravnik. No ovdje je došao pod neposredni udar talijansko-talijanaških vladajućih struktura jer se usudio držati vjeronauk na hrvatskome jeziku svoje pastve.⁶⁷ Ovdje je bio i prvi svećenik koji je vodio matične knjige rođenih i umrlih.⁶⁸

Nakon toga Ravnik prelazi u Kastav, te u njemu djeluje relativno kratko vrijeme, i to od 1859. do 1862. godine.⁶⁹ Naime, postao je kapelan u tamošnjoj župi sv. Jelene.⁷⁰ Uz to je i učitelj u kastavskoj hrvatskoj pučkoj školi.⁷¹ U tu je školu biskup Dobrila na svoj trošak slao mladež iz srednje Istre jer takvih škola ondje nije bilo; zanimljivo je da su tu kastavsku pučku školu polazili đaci i iz susjednih općina, kao i djeca nekih Talijana, što je znak da je doista bila vrlo kvalitetna.⁷²

Prve godine svojega boravka u kastavskoj školi on – Slovenac – predaje hrvatski jezik; već iduće postaje čak i ravnatelj te škole.⁷³ Spinčić bilježi kako je dužnost ravnatelja obavljao dvije školske godine, 1860./1861. i 1861./1862.;⁷⁴ podatke o tome našli smo i u spomenicama te škole, i to onima iz 1859., 1860., 1861. i 1862. godine,⁷⁵ iako u njima, doduše, nema konkretnijih zapisa o Ravnikovu tamošnjem prosvjetnom ili drugom djelovanju. Razdoblje ravnateljstva kastavskom školom, i to za isto razdoblje, od 1859. do 1862., potvrđuje i Matko Laginja.⁷⁶ Treba reći i to da se Ravniku pripisuje i zasluga kako je upravo tu bio inicijator akcije da se nadareni đaci pošalju na daljnje obrazovanje, i to

⁶⁴ Vjekoslav SPINČIĆ, *Crtice iz hrvatske književne kulture Istre*, Zagreb, 1926., str. 94; R. SAVNIK, »Ravnik Franjo«, nav. dj., str. 144.

⁶⁵ *Isto.*

⁶⁶ *Isto.*

⁶⁷ *Isto.*

⁶⁸ PSBL, nav. dj., str. 145.

⁶⁹ U PSBL, nav. dj., str. 145., piše kako je u Kastav stigao 1860. godine.

⁷⁰ Podatak smo dobili usmenim putem od svećenika Kastavskoga dekanata župe sv. Jelene Križarice vlač. Franje Jurčevića, kojemu ovim putem zahvaljujemo.

⁷¹ *Isto.*

⁷² Usp. V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 24.

⁷³ O tome: *Spomenica. 225 godina osnovnog školstva u Kastvu. 1770. – 1995.*, Kastav, 1995.; *Delavska škola u Kastvu*, Kastav, 1997. Obje na više mjesta.

⁷⁴ V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 94.

⁷⁵ Navedene spomenice pohranjene su u Osnovnoj školi »Milan Brozović« u Kastvu.

⁷⁶ *Matko Laginja. Znanstvena i književna djela*, Zagreb, 2003., str. 126.

u gimnaziju u tadašnju susjednu Rijeku koja je pripadala mađarskome dijelu Monarhije.⁷⁷ Ali, ono što je osobito važno – ta je gimnazija bila hrvatska.⁷⁸ Među njima bili su i M. Mandić i V. Spinčić, potonji vođe druge generacije hrvatskoga preporodnog i političkog pokreta pokrajine.⁷⁹ U Kastavštini je Ravnik stekao mnogo prijatelja s kojima je i kasnije, nakon svojega odlaska, održavao kontakte pisanim putem.⁸⁰

Čini se da je upravo Ravnik udahnuo hrabriji, nacionalni duh dijelu Kastavštine, pa tako i u Spinčićevoj skupini, čiji su se pripadnici osobito isticali u kasnijem društvenom životu Istre općenito i zasebno.

Ravnik je kasnije službovao u Koprku kao nastavnik gimnazije, ali je sačuvao kontakt sa svojim nekadašnjim učenicima; održavao je veze i s tršćanskim Hrvatima, te s Dobrilom u Poreču. Upravo s njim najuže su povezani pokušaji širenja ideje o potrebi aktivnoga otpora i nastojanja da se međusobno povežu različiti plamičci koji su sve jače, iako usamljeno, plamtjeli.

Naime, Ravnik je čak postao urednik prvoga periodičnog glasila za Hrvate Istre i kvarnerskih otoka – kalendara *Istran*, koji je objavljen 1868. za 1869. i 1869. za 1870. godinu. Iako je politički pokret bio tek u počecima – ponavljamo ne bez razloga – već se u te dvije knjižice naziru jasne osnove prvoga razdvajanja toga pokreta u Istri i na kvarnerskim otocima, koje je potresalo život Hrvata i u drugim hrvatskim zemljama. Naime, sadržaj prve knjižice odiše Strossmayerovom hrvatskom varijantom južnoslavenstva, a druga govori Starčevićevim hrvatstvom.

2.

Iz Kastavštine, ponavljamo, Ravnik prelazi u Kopar. Ondje u tamošnjoj talijanskoj gimnaziji predaje hrvatski jezik, koji školske vlasti nazivaju *slavo*.⁸¹ U to je vrijeme Ravnik sastavio čak i gramatiku hrvatskoga jezika, i to upravo na način kojim je ondje predavao. Gramatika je pronađena u ostavštini profesora Frana Frankovića, i to u rukopisu;⁸² no nije sačuvana u cijelosti. U Frankovićevoj ostavštini pronađen je i tekst *Knjižnica Fr. Ravnika* koju je, prema Spinčiću, sastavio sâm Ravnik. U taj rukopisni sveščić upisane su 203 knjige, mahom svjetovne tematike, ali dio njih je i crkvenih; riječ je, među ostalima, o knjigama autora više narodnosti – Daničića, Račkoga, Trdine, Crnčića, Kurelca i Mažuranića.⁸³

Naposljetku, Ravnika nalazimo kao župnika slovenske župe Korte u blizini Kopra, gdje i umire 22. lipnja 1883. godine.⁸⁴

---

⁷⁷ Nekadašnja Rijeka, kao grad, razvila se u prethistoriji i antici na desnoj strani potoka Rječine, uz njezin utok u Jadransko more, dok se u XIX. st. Sušak razvio na lijevoj strani toga potoka. Pored današnjega gradskoga prostora s desne strane obale potoka, u nekadašnju Rijeku ulaze i tri zaseoka: Kozala, Drenova i Plase. Petar STRČIĆ, »Rijeka od kraja XVIII. st. do 1918.«, *Rijeka*, I, 1, Rijeka, 1994., str. 49-72.

⁷⁸ O tome: Petar STRČIĆ, *Koja je prva riječka gimnazija*, Rijeka, 1992.

⁷⁹ J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 47.

⁸⁰ *Isto*.

⁸¹ V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 94; J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 47-48.

⁸² V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 94.

⁸³ *Isto*, str. 95.

⁸⁴ V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 94; PSBL, nav. dj., str. 144.

Zahvaljujući svojemu zaista plodnome i vrijednome djelovanju Ravnik je u Istri među Hrvatima i Slovencima uživao veliko povjerenje. Stoga je u Koparskome kotaru bio od strane Slovenaca predložen za zastupnika u Pokrajinski sabor u Poreču 1869. godine, i to na naknadnim izborima, nakon što se njegov prethodnik odrekao mandata; izabran je gotovo aklamativno.⁸⁵ Podatke o tome možemo naći i u pismu iz Spinčičeve ostavštine, koje je Ravnik njemu uputio u Goricu. Zbog važnosti objavljujemo ga u cijelosti; također, u tome je pismu koncipirao i sadržaj drugoga godišta kalendara *Istran*.

»63-II/1869⁸⁶

Mili Priatelju!

Oprostite, da Vam tako kasno pišem. Mislio sam često na Vas, ali imao sam toliko posla, da Vam pisati baš ne mogoh.

Napomenuste mi poslanstvo i porečki sabor. Ne možete pomisliti, koliko pretrpih muke i jada. Sve me gledalo vučjim okom, jerbo biah prvi u Istri, koji očito kazah da sam Slovan, i da imam pravicu govoriti u saboru slovanski; biah prvi, koji podignuh glas za ugnjeten naš narod, šibah bez milosrdja vladu i poslanike, koji skrbe samo za se, a nas smatraju kao prošnjake, koji treba da se potaliančimo, ako hoćemo steći, od njih kaku milost! Milosti pak mi ne pitamo, nego zahtjevamo pravicu. Imao sam premalo prigode govoriti, jer glavne stvari, tičuće se narodnosti, biahu za mojega dotad već obravnane. Spasio sam poslaničko poštenje i pokazao slovanski značaj. Ni predloga ni prosvjeda staviti ne mogoh, jer ne najдох zakonom podpisane podpore.

Kamo sreće, da nas je u Poreču barem 5! Liepo bimo radili za narod i mnogo uzradili. Pisao sam u Kastav zarad novoga izbora; Stepančić bo zgubio poslanstvo nehajnosti radi. Bog dao, da izberu poštenjaka! Ostalo moje delovanje u Poreču, čitaste u »Slov. narodu«. Osservatore Triestino sve previja i kviri, kao što je ugodno i povoljno nasprotiv niskoj stranki.

*Koledar će brzo na bieli danak. Pogrešak biaeš mnogo. Izpravio sam sve po mogućnosti. Kako ????*⁸⁷ *pojedini spisi uredjeni, čitat budete u prvih Novicah:*

I. Istranom (pjesma).

II. Astronomičke stvari.

III. Nešto o suncu, mjesecu i zemlji.

IV. Naše rane: a) neznanstvo b) poljska tatina c) obćinska dobra i šume.

V. Sloga od Boga, nesloga od vraga.

VI. Nešto o vinu

VII. Dve narodne pjesme kastavske

VIII. Samnji u Istri. –

⁸⁵ J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 51.

⁸⁶ Oznaka inventara Hrvatskoga državnog arhiva.

⁸⁷ Nečitka riječ.

Dobio sam iz Kastva okolo 11 for. Dobrila poštenjak poslao mi je 60 for; a zato će dobiti 300 knjižic. Koliko koledarov Vam šaljem u Gorizu? Pavlinića sam spravio u gimnaziju kao rednoga učenika.

Pozdravte mi prijatelja i recite g. Stresu⁸⁸, da mu ću ukratko odgovoriti. Posla imam sada mnogo; 16 ur na tjedan samo u gimnaziji. Naš jezik ostane siromašić kao i lani. Prokljeti vrazi!!

Sinci radimo složno i pošteno, krenuti mora sve na bolje.

Ostante mi liepo zdravo, veseo i zadovoljan i pišite što god

*Vjernomu Vam priatelju
p. Fr. Ravnik*

U Kopru 15/11 69.»⁸⁹

Upozoravamo na izvrstan hrvatski jezik i pismo kojim je ovaj list ispunio taj svećenik, Slovenac, iskreni prijatelj Hrvata.

Njegov je izbor za slovenskoga zastupnika u Kastvu, naravno, izazvao veliko veselje; tako su Ravnikovu pobjedu ovdje prikazali kao pobjedu Slovenaca nad Talijanima, ali i kao svoju.⁹⁰ Uzimajući u obzir Ravnikovu stalnu povezanost s Kastavcima i Kastvom, koja je imala trajnije značenje, nije čudno što je namjesnik/glavar Austrijskoga primorja u Trstu – Moering – smatrao potrebnim upozoriti svoga kotarskog glavara Clesiusa u Voloskome, nadležnoga i za općinu Kastav, »*da je izvolitev gorečega Slovenca prof. Ravnika za poslanca istarskega deželnega zbora v Kopru izazvala v Kastvu veliko veselje*«; ali radost među Kastavcima namjesnik je sveo samo na tamošnje Slovence: »*Tukašnji Slovenci vidijo v njegovi izvolitvi triumf Slovencev nad Italijani v Kopru*«.⁹¹ No imao je pogrešne obavijesti. Jer s obzirom na to da se u Kastvu nalazilo vrlo malo Slovenaca, može se s pravom reći da se ta »*veselost*« ipak odnosi na Hrvate – istomišljenike Franje Ravnika. Stoga se može pretpostaviti i to da nije beznačajan njegov doprinos isticanju prijedloga i donošenja odluke da novi, masovni skup – o kojemu ćemo kasnije više reći – u Istri bude održan upravo u Kastavštini. No zbog zagovaranja prohibitika hrvatskoga i slovenskoga naroda te njegove izjave da će u Saboru u Poreču govoriti upravo hrvatskim jezikom – kao i narodnjačkoga nastojanja – to mu je bilo onemogućeno.⁹² Tako je došlo do poništavanja njegova izbora u Sabor. A na to je djelovala i činjenica da je djelovao u duhu narodnjaštva kao i biskup Dobrila.

3.

Očito je, dakle, da se Ravnik znatno isticao u političkome pokretu Istre i susjednih krajeva, što nije prošlo nezapaženo ni u Sloveniji. Tako je, npr., 8. svibnja 1870. god. sudjelovao

---

⁸⁸ Počrtano u izvorniku.

⁸⁹ HDA ROVS, Kopar, 15. 2. 1869. – 63/11.

⁹⁰ V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 94.

⁹¹ KRAMAR Janez, *Narodna prebuja istrskih Slovencev*, Koper–Trieste, 1991., str. 38.

⁹² B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, I, nav. dj., str. 214.

i na sastanku slovenskih narodnih prvaka u Ljubljani,⁹³ a ističe se i u slovenskome taborском pokretu. Upravo je Ravnik na skupu u Sežani 29. svibnja 1870. držao govor u kojemu je odlučno zatražio: »*Ne delajmo si sramote da bi pisarili v tujem jeziku namesto v svojem, ker potem bi nasprotniki imeli prav, ko bi rekli, kako čete, da mi pišemo slovenski, ko ga i sami zametujete. Spoštujmo se tedaj sami in spoštovali nas bodo tudi drugi.*«⁹⁴ Pa je i prvi hrvatski list za Hrvate Istre i kvarnerskih otoka *Naša sloga* u Trstu upozorio na Ravnika kao »*sjajnog govornika*«. ⁹⁵ Ravnik je otvorio prvi slovenski tabor u Kubeđu, predložio je predsjedavajućeg, a bio je čak i prvi govornik.⁹⁶ Prema mišljenju J. Kramara, Ravnik je vjerojatno bio i autor poziva na kubedsku skupštinu, koji su objavile ljubljanske *Novice*.⁹⁷ Tako je kotarski poglavar Kodermaz iz Kopra ustvrdio u kolovozu 1870. godine, u svome izvještaju o kubedskom taboru: »*Dejanski povzročitelj in duša vsega je bil Ravnik*«; stoga, poglavar – uzevši u obzir još neke elemente – smatra da bi Ravnikov premještaj iz Istre bio koristan »*iz državno-policijskega stajališča*«. ⁹⁸

Podsjećamo, naime, da već u citiranome prvom pozivu na kubedski tabor (20. srpnja 1870., ljubljanske *Novice*) kojim se javlja čitateljima da će u naselju između Buzeta i Kopra, u Kubeđu, biti održan prvi tabor u Istri, stoje i sljedeće riječi: »*Vabimo tedaj na tabor vse Slovane iz Istre, vrle Hrvate Kastavske (...)*«⁹⁹ S obzirom na Kramarovu misao da je taj članak sastavio Ravnik,¹⁰⁰ nije nam daleka pretpostavka da je Ravnik znao zašto se od svih Hrvata Istre obraća upravo Kastavcima: oni su u odnosu na druge u Istri bili vrlo aktivni, rekosmo da je među njima postojala i institucija »Čitalnica« te skupina mladih na koje se mogao osloniti. Tako je, nekoliko dana nakon donošenja odluke da će tabor i biti održan kod Kastva, Ravnik pisao Vjekoslavu Špinčiču: »*Mnogo vremena prošlo v vječnost od zadnjega našega sastanka u Kastvu, Spinčičih i Zvonečaj. I još onda velmi malo se vidjesmo a ljuh v tricah porazgovorismo. Ja iz Liburnije*¹⁰¹ *ne odnesoh srca zadovoljna i umirena. Nadjoh samo žeravice pepelom posute, nu vatre razgorene, plamena praskajuća ne nadjoh, premda obretoh u Vas bogoslovih iskrene netitelje, prave blagovjesnike domoljublja i rodoljublja. Nu čega onda ne bi, bude vremenom.*«

Ravnika je, naime, o neposrednoj pripremi tabora kod Kastva pismom obavijestio tajnik čitaonice Steidle – čini se, odmah poslije održavanja sastanka u Kastvu, jer je Ravnik već tjedan dana kasnije o tome pisao V. Spinčiču. Ali iz pisma se ne vidi je li Ravnik već prije Steidleova pisma bio upoznat s namjerama Kastavaca. Štoviše, Ravnik izričito tvrdi: »*Tko bude govornikom takodjer ne znadem.*« Ali – bez obzira na sumnju u to koliko će tabor moći koristiti narodu – oduševljeno kaže da će svakako doći na taj masovni skup.¹⁰²

⁹³ J. KRAMAR, *Narodna prebuja*, nav. dj., str. 39.

⁹⁴ J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 52.

⁹⁵ *Naša sloga*, I, 2, Trst, 16. lipnja 1870., str. 9.

⁹⁶ J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 57 i dalje.

⁹⁷ *Isto*, str. 37 i 56.

⁹⁸ *Isto*, str. 54.

⁹⁹ *Isto*, str. 37 i 56.

¹⁰⁰ *Isto*, str. 56.

¹⁰¹ Misli se na liburnijski dio Istre, odnosno na njezin najistočniji dio, od Brseča do Voloskoga.

¹⁰² HDA, ROVS, Kopar, 1. 4. 1871. – 63/18; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 38.

Vjerujemo, dakle, da bi i Ravnik mogao biti jedan od glavnih inicijatora sazivanja tabora na Sv. Mihovilu u Rubešima ispod Kastva, pa i stoga što je prijedlog za njegovo održavanje javno iznesen upravo u Kubedu.¹⁰³

Dnevni red tabora objavila je 1. travnja i tršćanska *Naša sloga*, osim što nije dala imena govornika.¹⁰⁴ Ovaj program djelomično potvrđuje i Ravnik, kada Spinčiću u travnju prenosi vijesti što ih je primio od Steidlea, te ukazuje na neke od predviđenih točaka.¹⁰⁵ U jednome od članaka lista *Zatočnik* njegov dopisnik osvrće se na članak u talijanskom listu *Citadino*, u kojemu se raspravlja o tome pitanju i ističe da će to biti na korist sva tri područja; kaže da je Trst »pripravan i svoje historičko pravo na žrtvenik patriotizma prinieti«, da Istra neće praviti probleme, ali se ukazuje na činjenicu da je u Goričkom saboru jaka »slavenska propaganda«. No *Zatočnikov* dopisnik tvrdi da ni u Istri neće taj prijedlog proći lako, jer rađaju se i odgajaju čestiti muževi, »dapače i preporadjaju, uvidiv, da ne samo duh talijomanski nepomaže Istri, već da je njoj zator. Radjaju se i odgajaju muževi, a medju to će i narod bolje progledati i spravište će porečko postati saborom istarskoga puka«, spominje kao primjer samo A. Rubešu i F. Ravnika, te na kraju, kaže: »Što mu drago mislio i radio Trst, Istra i Gorička nisu 'il lembo d' Italia' kako običavaju reći Talijonomani, a njihova mazzinievska propaganda, vrlo pohvalna i korisna u samoj Italiji, ako se prenese meju nas, bit će prokleta i bezuspješna.«¹⁰⁶

Na prvom sastanku taborskog odbora 9. ožujka kastavski su čitaoničari prihvatili drugu točku dnevnoga reda na taboru, koja je glasila: »O sdruženju Jugoslavjana« (na temelju ljubljanske konference).¹⁰⁷ Ravnik je u pismu V. Spinčiću bio mnogo odrešitiji; prema njemu, neće se raspravljati već – kako je on shvatio – bit će naprosto »učinjeno potvrđenje programa Ljubljanskoga za Jugoslaviju«. ¹⁰⁸ Prema *Našoj slogi*, »po izdanom programu« – druga točka glasi: »Sdruženje Jugoslavenah«, ¹⁰⁹ dok se u vijesti istoga lista kako vlasti nisu odobrile prve dvije točke sužava smisao druge točke na »duševno sdruženje južnih Slavenah«. ¹¹⁰ U pozivu na tabor, objavljenome u ljubljanskim *Novicama*, međutim, otvoreno se kaže da se upravo ovim taborom »faktično počel izveršavati ljubljanski program, sestavljen od najodličnijih domorodcev hrvatskih in slovenskih meseca decembra 1870.« ¹¹¹ Kao govornik bio je predviđen Franjo Ravnik; o njemu je već pisao koparski poglavar u spomenutom izvještaju o kubedskome taboru: »Nobene posebne pazljivosti

¹⁰³ Četrdeset godina kasnije, na drugom taboru na Sv. Mihovilu, Kazimir Jelušić svrstao je i Ravnika među »pouzdanike taboran« – tada još živeće – Erazma Barčića i Ivana Radea u Rijeci, te Rogača u Trnovi, koji je u doba tabora bio kapelan u Jelšanama. Kao »pouzdanike i prijatelje tabora« Jelušić je spomenuo Dobrilu, Strossmayera, Ivana Josipa i Dinka Vitezića, Andriju Sterka, Bartola Zmajića, Matu i Ivana Bastiana, Frana Bachmana, Ljudevita Slamnika, Miroslava Vilhara, Franju Župana, Vjekoslava Vlaha, Antuna Spinčića, Jakova Volčića, Franju Ravnika, Franju Blažića, Josipa Janca, Vinka Dubrovića, Frana Premudu, Jurja Orlića. Nabranje završava riječima »i mnogi drugi.« *Riečki Novi List*, V, 124, 26. svibnja 1911.; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*; nav. dj., str. 85.

¹⁰⁴ *Naša sloga*, II, 7, Trst, 1. travnja 1871., str. 28; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 38.

¹⁰⁵ HDA, ROVS, Kopar, 1. 4. 1871. – 63/18; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 38.

¹⁰⁶ *Zatočnik*, III, 9, Sisak, 12. siječnja 1871.; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 23.

¹⁰⁷ V. RUBEŠA, *Spomenica*, nav. dj., str. 16; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 24.

¹⁰⁸ HDA, ROVS, Kopar, 1. 4. 1871. – 63/18; P. STRČIĆ, nav. dj., str. 38.

¹⁰⁹ *Naša sloga*, II, 7, Trst, 1. travnja 1871., str. 28; P. STRČIĆ, nav. dj., str. 28.

¹¹⁰ *Isto*, 10, 16. svibnja, str. 43-44; P. STRČIĆ, nav. dj., str. 39.

¹¹¹ *Novice*, XXIX, 3, Ljubljana, 23. ožujka 1871., str. 100; P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 27.

ni bilo treba, da si lahko ugotovil, kako so njegove besede pod vplivom ultra-slovenskih čustev in ustanovitve južnoslovenske države.«¹¹² Drugi je govornik bio Hrvat – Antun Ru-beša iz Kastavštine, pa bi i taj izbor govornika mogao potvrditi misao da taj »*tabor naj-budi med Hrvati in Slovenci zavest da so sinovi jedne iste matere drage, jedne iste širje domovine!*«, te da će se ondje plesti »*nove vezi sloge in ljubavi med. Hrvati in Slovenci*«. ¹¹³ Sve je to davalo Ravniku za pravo ustvrditi kako će ovo biti najvažniji tabor do sada »*jer-bo ogrljet hoće dvoju rodnu braću*«. ¹¹⁴

Djelatnost i kretanje Franje Ravnika bili su pozorno praćeni, pa tako i onda kada je 8. svibnja 1870. god. sudjelovao na skupu slovenskih prvaka u Ljubljani.¹¹⁵

Tjedan dana nakon početka rada na pripremama za tabor Ravnik je iz Kopra opet pisao Spinčiću, svome nekadašnjem učeniku u Kastav. Kao svećenik i pravi optimist, Ravnik ističe: »*Nada nepokolebiva, uzdanje sinovlje je baš smok krhkog nam života.*« Dalje prelazi na praktične stvari i ističe kako je sada stvar svih da taj tabor »*prigotovimo sjajna, nam i našoj stvari dostojna*«. Ravnik ocjenjuje da će sadržaji govora na tome skupu biti vrlo važni, a do toga zaključka dolazi na temelju prve dvije teme, jer je samo za njih – sudeći po tome pismu – tada i znao.¹¹⁶

Sâm je vrlo oduševljen taborom, pa gotovo u ekstazi piše: »*Doć ću ja na Tabor svakako, da me i hljeba liše.*« Čak će se pobrinuti i za novčanu pripomoć, koju će skupljati »*da bude sve veličasno*«. ¹¹⁷ Doduše, on je i oprezan u očekivanju nekih spektakularnih rezultata – »*znadem, da Tabor u sv. Mihovilu neće mnogo koristiti Istri*« – ali odlučan je u mišljenju da će taj tabor biti najvažniji od svih koji su do tada održani, jer će se na njemu zajedno naći zatirani Slovenci i prezreni Hrvati. I još za kraj – precizira i podcrtava: »*A to nam dosta.*« ¹¹⁸

VI.

Ovdje ćemo se podrobnije osvrnuti na Ravnikov presudan utjecaj na pojavu kapitalnoga izdanja, prvoga hrvatskog glasila u Istri, a istodobno i za kvarnerske otoke – kalendara *Istran* za 1869. i 1870. godinu.

¹¹² J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 60.

¹¹³ *Novice*, XXIX, Ljubljana, 29. ožujka 1871., str. 100; P. STRČIĆ, *Prvi...*, nav. dj., str. 27.

¹¹⁴ P. STRČIĆ, *Prvi...*, nav. dj., str. 38.

¹¹⁵ J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 38, ne navodi tko je pratio Ravnikovu djelatnost i kretanje.

¹¹⁶ HDA, ROVS, Kopar, 9. 4. 1871. – 63/19.

¹¹⁷ *Isto*.

¹¹⁸ *Isto*. »*Nam*« je podcrtano u tekstu. Sva su ta pitanja bila ne samo zanimljiva već i od vitalnog značenja za te krajeve u tolikoj mjeri da su, osim Kastavaca, na taboru trebali sudjelovati govornici iz područja koje se pruža od Trsta (Nakić) preko Kopra (Ravnik) i Rijeke (Derenčin) sve do Makarske (Pavlinović). Očito je da se taj vid rada s masama – skupštinski pokret pod imenom tabora – trebao proširiti i na druga hrvatska područja, da je taborski pokret trebao zahvatiti i Dalmaciju: »*Sad, dakle, braćo Hrvati po Istri i Dalmaciji, kad evo znate, što su tabori, gledajte se njimi okoristiti, što prije to bolje*« – piše trščanska *Naša sloga* 16. travnja 1871. u oвеćem informativnom članku *Što su to tabori*. A sljedeće godine isti list donosi vijest pod naslovom *Tabor u Dalmaciji*, u kojoj piše da rodoljubi u Boki kotorskoj rade na pripremama za održavanje prvog tabora u Dalmaciji, te da talijanaši već rade protiv njega.

Ova edicija javlja se upravo u razdoblju iza sve življega početka političkoga angažmana Hrvata u Istri i na kvvarnerskim otocima u kojemu se, pored razvijenoga talijanskog iredentizma iz ujedinjene apeninske Kraljevine Italije – pokreta koji je oblikovan 60-ih godina XIX. stoljeća, kada je započeta aktivnija borba za ujedinjenje Kr. Italije te ostalih prostora koje je svojatala¹¹⁹ – kada se sa značajnijim akcijama, ponavljamo, javlja i sve intenzivniji hrvatski politički pokret.¹²⁰ Inicijator toga – porečko-pulski biskup Dobrila potkraj 60-ih godina pokrenuo je još jedan način borbe za stvaranje čak i političkoga pokreta, pa je svojim crkvenim autoritetom ordinarija, ali i visokim, znalčkim te dobrim organizacijskim sposobnostima predvodio nacionalni pokret u južnoslavenskome duhu Strossmayera i Račkoga, temeljenome na ilirskim tradicijama hrvatskoga narodnog preporoda u Banskoj Hrvatskoj u prvoj polovici XIX. stoljeća.¹²¹

No tome pokretu Hrvata iz Istre i kvvarnerskih otoka do 1870. godine, međutim, manjkalo je publikacija na jeziku apsolutne većine puka, na hrvatskome. To su, dakako, osjećali malobrojni predstavnici tamošnje mlade hrvatske građanske klase, koja je tada bila tek u fazi nastajanja. Svojedobno su – tada već gotovo zaboravljeni zbog slaboga odjeka – listovi *Slavjanski rodoljub* iz 1849. i *Jadranski Slavjan* iz 1850. godine,¹²² koje je izdavalo Slavjansko društvo u Trstu,¹²³ jednim dijelom bili namijenjeni i Istri; štoviše, neki su članci bili objavljeni i na hrvatskome jeziku. Također, šezdesetih su godina stizali i listovi iz (ugarske) Banske ili (austrijske) južne Hrvatske, u kojima su se mogli naći i članci o Istri; ipak, ti listovi nisu ni približno bili dovoljni za postojeće preporodne potrebe Hrvata Istre i kvvarnerskih otoka.¹²⁴ Prazninu su samo donekle ispunjavali, primjerice, udžbenik Vrbničana s otoka Krka Frana Josipa Volarića *Ilirska slovnica za početne učione* iz 1852.,¹²⁵ ili religijski tekst – upravo Dobrilina kompilacija sadržaja tekstova različitih autora. Bio je to spomenuti molitvenik *Otče, budi volja tvoja!* iz 1854. godine.¹²⁶ Međutim, ova je knjižica – prva u čakavskoj Istri na tada već usvojenome zajedničkom štokavskome jeziku – predstavljala i svojevrsni kapitalan udžbenik. Istovremeno je i povijesno važan događaj za sve istarsko-otočne Hrvate.

Ipak, postojale su već i inicijative za pokretanje lista za Hrvate u Istri na njihovom materinskom jeziku, no do konkretne realizacije nije došlo. Tako je, primjerice, iz Trsta poticaj

¹¹⁹ Usp. bilj. 36.

¹²⁰ J. ŠIDAK i dr., *Povijest hrvatskog naroda*, nav. dj., str. 61-63.

¹²¹ Božo MILANOVIĆ, *Preporoditelj Istre biskup dr. Juraj Dobrila*, Pazin, 1970., str. 359; Mirjana STRČIĆ, »Mijo Mirković prema hrvatskom narodnom preporodu u Istri«, *Znanstveni skup »Susreti na dragom kame-nu«*. Književno djelo Mate Balote, 16, Pula, 1988., str. 356.

¹²² Miša ŠALAMUN, *Slovensko primorsko časopisje. Zgodovinski pregled in bibliografski opis. Študijska knjižnica v Kopru 1951-1961.*, Koper, 1961., str. 31 i 33; Ivan PRIJATELJ, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848-1895.*, I, Ljubljana, 1955., str. 200-204; Lino LEGIŠA, *Slovensko časopisje na primorskem. Jadranski kalendar 1935.*, Zagreb, 1934., str. 203-204; Petar STRČIĆ, »Novinstvo Hrvata u Istri do 1947. godine«, *Istarski mozaik*, 4, Pula, 1968., str. 211.

¹²³ Ive MIHOVILOVIĆ, »Jedna tršćanska stogodišnjica. 'Slavjansko društvo'«, *Kolo*, I, 4, Zagreb, 1948., str. 729-744.

¹²⁴ P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 509.

¹²⁵ V. SPINČIĆ, *Crtice*, nav. dj., str. 79.

¹²⁶ *Otče, budi volja tvoja! Molitvena knjiga s podučanjem i napatjenjem na bogoljubno življenje, većim delom polag knjige: Isus moja želja od Dra. Alojzija Schlorra. Iz nemačkoga preveo i mnogimi drugimi molitvami i podučenji umnožio Dr. Juraj Dobrila. Professor bogoslovlja u Tërstu.* S dopušćenjem duhovnoga poglavara. U Tërstu Stamparia Austrianskoga Lloyda, 1854.

dao pjesnik Mate Bastian,¹²⁷ spomenuti svećenik iz Kastavštine, predloživši književniku i nastavniku Franu Kurelcu u Rijeci¹²⁸ da se književni časopis izdaje u Trstu, a ne u Rijeci; Bastian smatra kako bi »*pojava naše knjige za nepredak u duhu uzajamnosti smatran bio*«, ako bi časopis bio tiskan u Trstu, »*u ovom starom slovenskom gnjezdu*«. ¹²⁹

Još jedan poticaj, ovoga puta iz Poreča, stigao je od strane sâmog J. Dobrile. Postavši porečko-pulskim biskupom 1857., Dobrila je počeo koristiti svoj visoki crkveni te društveni položaj kako bi doveo do bitnih promjena prilika u kojima se našlo stanovništvo ponajprije njegove biskupije na najvećemu dijelu istarskoga poluotoka, kao i čitavoga prostora što je pripadao administrativno-upravnoj cjelini u koju su, kako smo ranije naveli, ulazili i sjeverni dijelovi istarskoga poluotoka te kvarnerski otoci. Svjestan potrebe i svjetovnih publikacija, Dobrila je odmah po dolasku u Porečko-pulsku biskupiju 1858. god. namjeravao izdati kalendar, ali do toga nije došlo.¹³⁰

VII.

1.

Prvi konkretniji pokušaj da se istarsko-kvarnerskim Hrvatima dade i pristupačna svjetovna periodika na materinskom jeziku, stjecajem nesretnih okolnosti koje su pratile razvoj hrvatskoga pokreta u Istri i na kvarnerskim otocima u njegovim počecima, pada tek potkraj 60-ih god. XIX. stoljeća. Te je godine upravo Slovenac Franjo Ravnik, uz novčanu pomoć biskupa Dobrile, kao i pomoć još jednoga Slovenca – tršćansko-koparskoga biskupa Bartolomeja Legata, nadležnoga i za kastavsku župu,¹³¹ 20. studenoga 1868. god. tiskao *Istran, Narodni koledar za 1869. godinu*.¹³² A zatim je edirao i drugo godište, ono za 1870. godinu.

Oba kalendara – prvi na 47, a drugi na 48 stranica – tiskana su u Ljubljani, a jezik im je hrvatski, štokavski. Pretisak je učinjen 1969. i 1970. god. u Rijeci, bez njihova kalendar-skoga dijela, u povodu stote obljetnice objavljivanja.¹³³ Izvori se danas – koliko nam je poznato – čuvaju u Semenišnoj knjižnici u Ljubljani i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

¹²⁷ Petar STRČIĆ, »Mate Bastian – istarski preporoditelj, političar i pjesnik«, *Istarski mozaik*, 6, Pula, 1967., str. 353-365.

¹²⁸ Mirko BREYER, *Ljudevit Gaj i Fran Kurelac. Odlomci iz rukopisa knjige. Povijest vidovitog jednog Hrvata. Tragom života i rada Frana Kurelca*, Zagreb, 1932.; ISTI, *O Franu Kurelcu hrvatskom rodoljubi i poborniku Jugoslovenstva. Jedno sveto-savsko predavanje održano 17 aprila 1933 g.*, Zagreb, 1933.; ISTI, »Tragom života i rada Frana Kurelca hrvatskog preporoditelja i književnika (1811-1874)«, *Hrvatski moderni pisci*, III, 6, Zagreb, 1939.; Vesna PODGORAC, »Značaj Frana Kurelca kao profesora u Riječkoj gimnaziji za očuvanje hrvatskoga jezika«, *Riječ*, 12, 1, Rijeka, 2006., str. 103-113.

¹²⁹ M. BREYER, *Tragom života*, nav. dj., str. 75; P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 515.

¹³⁰ P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 509, 510.

¹³¹ O njemu: Pietro KANDLER, *Per Fausto ingresso di monsignor vescovo Bartolomeo Legat nella sua diocesi di Trieste*, Trst, 1847.

¹³² J. KRAMAR, *Prvi tabor*, nav. dj., str. 48.

¹³³ P. STRČIĆ, *Stogodišnjica kalendara »Istran«*, nav. dj.; ISTI, *Kalendar »Istran« za 1870.*, nav. dj.

Osim Ravnika, pisci članaka bili su – u prvom sveščiću – sâm Juraj Dobrila, zatim Petar Studenac¹³⁴ i Medo Pucić.¹³⁵ U drugoj su knjižici autori priloga Matko Laginja,¹³⁶ Vjekoslav Spinčić,¹³⁷ Vinko Zamlić¹³⁸ i Ivan Lučić.¹³⁹

Inače, pojam *kalendar* dolazi od lat. *calendarium*, prema *Calendae* – prvi dan u mjesecu; riječ je o uobičajenoj serijskoj publikaciji, uglavnom godišnjaku, u kojemu se nalaze različiti tekstovi zanimljivih i korisnih sadržaja te pregledi dana, tjedana i mjeseci u određenoj godini.¹⁴⁰

2.

Prvoobjavljeno godište *Istrana* otvara *Pozdrav*, započet invokacijom »*Istrani!*« kojom Ravnik želi kazati kome je edicija namijenjena.¹⁴¹ Dalje, on slikovito progovara o načinu njegove dostupnosti, pa kaže da kalendar »*hodi po vašoj zemlji od kuće do kuće*«. To prvo godište ili »*ljetno*«, kako ga skromno ocjenjuje Ravnik, »*siromašno je i priprosto*«. Stoga kalendar komparira s istarsko-kvarnerskim pukom – on je upravo »*nalik tebi, mili narode!*«. O karakteru i zadatku kalendara dodaje: »*blaga namjera jest njegov jedini ures*«.

U Ravnikovu uvodnu iskazu skroman se *Istran* personificira u poniženome stvoru, »*koji nakani putovati po vaših brdih, humih i dolinah, po Liburniji i kvarnerskih otocih, gdje se na slavjanskih ognjišćih slavjanski govori*«. Slavjanskome stanovništvu preporuča: »*Došavši na vrata, otvorite kao milu gostu. (...) Poljubite ga u pošteno čelo i razgovarajte se š njim barem u nedeljah i blagdanih*«. Na moguće zamjerke o skromnosti edicije Ravnik unaprijed odgovara optimistično, predviđajući njezinu svijetlu budućnost: »*Ako nije bogat, znajte, da je niknuo u zemlji suhoj, na njivi do sada neoranoj, nekopanoj. On vam je jošter diete, koje komoć progovarati poče, ali diete je kriepko i zdravo, ono će brzo narasti ter će vam svake godine šta više pokloniti*«. Na kraju, nada se da će *Istran* naići na pozitivan odjek u »*njegovoj*« istarskoj pokrajini, izražavajući i nadu da će svakoj kršćanskoj kući donijeti Božji blagoslov.

Kalendarski dio¹⁴² započinje pojašnjenjima znakova korištenih u kalendarskim tablicama koje slijede. Želeći približiti *Istrana* puku, a puk, nadalje, privoljeti molitvi i radu, posebno na koncu pojašnjenja ističe: »*I s t r a n je poštenjak, on neće spavati nikoga; zato neće ništa kazati o dažju, o suši, o grašici, o nevremenu i. t. d. Ovo je samo sveznajućemu Bogu znano. Delajmo dakle i molimo, da nam Bog dade sve potrebno duši i tjelu, a da milostivo odvrati od nas svako zlo*«.

---

¹³⁴ Šime JURIĆ, »Jedan glas iz Istre 1843«, *Riječka revija*, III, 1-2, 1954., str. 34-36; Jakša RAVLIĆ, »Petar Studenac, prvi hrvatski narodni preporoditelj u Istri«, *Pazinski memorijal*, 1, Pazin, 1971., str. 83-105; Mirjana STRČIĆ, »Riječanin Petar Studenac kao hrvatski narodni preporoditelj u Istri«, *Sv. Vid. Zbornik*, Rijeka, 1995., str. 135-148; N. ŠETIĆ, nav. dj., str. 122, 123.

¹³⁵ Kosta MILUTINOVIĆ, *Medo Pucić i narodni preporod u Dubrovniku*, 3-4, Dubrovnik, 1962., str. 13-27.

¹³⁶ Usp. bilj. 22.

¹³⁷ Usp. bilj. 23.

¹³⁸ »Mons. Vinko Zamlić«, *Naša sloga*, XXXIX, 49, Pula, 6. prosinca 1906., str. 1.

¹³⁹ P. STRČIĆ, *Prvi tabor*, nav. dj., str.

¹⁴⁰ *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005., str. 328.

¹⁴¹ *Istran je Narodni koledar za godinu 1869.*, Ljubljana, 1868., nav. dj., str. 1-3.

¹⁴² *Isto*, str. 4-16.

Interes čitateljstva zasigurno je pobuđivalo i *Rodoslovje naše prejasne carske obitelji*, započeto vladarom Franjom Josipom I., a potom prošireno njegovom parenhimskom i filijalnom generacijom te njegovim neposrednim srodstvom, odnosno subračom.¹⁴³

Kalendar, zatim, donosi *Narodne poslovice što jih govori naš narod po Istri, Dalmaciji, Hrvatskoj, Srbiji, Črnoj gori, Bosni i Hercegovini*; njih je ukupno sedamdeset. Zanimljivo je da se u tekstu kaže kako je pojam *Poslovice* istarsko-kvarnerskome puku nepoznat. Stoga autor posebno pojašnjava: »*One su pravo bogatstvo našega jezika. Što je med rudami zlato, (...) to su narodne poslovice našem jeziku.*« One su »pravo zrcalo, u kojem bistro vidimo dobroćudno srce, liepu dušicu i oštar um naših starih.«¹⁴⁴

Odjeljak *Basne* koji potpisuje sâm biskup Dobrila polazi od postavke da se »radja mržnja od istine«, te pojašnjava kako je »katkad pogibeljno kazati prostu, голу istinu, zato su je mudri ljudi već odavna odievali u prilike i basne.«¹⁴⁵ S obzirom na to da Hrvati diljem Istre vrlo malo poznaju bajke koje su inače ostalim narodima poznate, Dobrila kazuje kako će u kalendaru svake godine biti objavljeno njih nekoliko, što pokazuje da je Dobrila namjeravao nastaviti tiskanje kalendara i u idućim godinama. Tako su u nastavku objavljene njih tri, a svaka završava poukom čitateljstvu – »*Ne vjeruj odviše sladkim besedam, jer više put imaju ljudi med u ustih, a otrov u srcu*«; zatim, tu je i zlatno pravilo: »*Ne čini drugim, što nećeš, da se i tebi dogodi.*« I: »*Bratjo! Ljubimo se i budimo složni; čuvajmo se onih, koji siju medju nas sjeme nesloge – jedanput nesložni, za uvijek smo propali!*«¹⁴⁶

Kalendar obrađuje i pragmatičnu tematiku, koja tišti stanovništvo. Autori su odlučili posvetiti pozornost i nekim teškoćama. Tako Dobrila u nastavku piše o groznici koja je u to doba harala istarskim prostorima. Pa kaže: »*Ala dragi koledaru! reci koju i o nekih bolestih, ako ti i nijesi ljekar, ali si zaista iskreni prijatelj svojemu narodu, i za to treba, da ga savjetuješ u njegovih nevoljah, što bolje znaš i možeš.*« Dodaje: »*Između svih domaćih bolestih Istriane muči i kolje najveć groznica (Febra).*«¹⁴⁷ Pojašnjava koja su područja pogođenija groznicom, koji je dio populacije jače pogođen te koji su njezini uzroci, analizirajući detaljnije svaki od njih.¹⁴⁸ Izlaganje Dobrila završava riječima: »*Eto ti dakle, dragi prijatelju, poglavitijih uzroka mnogih nemoći, a navlastito nemile groznice. Čuvaj se koliko možeš, da se nenahladiš, budi umjeren i triezan na vlastitom tielu, u odjeći i stanu i. t. d., pak ćeš se svojim iskustvom osviedočiti, da je prava istina, što ti je ovdje rekao koledar; a dođuće godine će ti on kazati još koješta, kako bi se mogao očuvati groznice.*«¹⁴⁹

Prostor je dan i gospodarskim prilikama. Tako autor Petar Studenac daje mnoštvo savjeta o gnojenju zemljišta, o tome koju je životinju najoportunije nabaviti, završavajući ovčarstvom. Na kraju Studenac ističe i jednu zanimljivost: »*Još jedne ne mogu zamućati. Putujući po Istri, najдох medju italijani, da ima svaka kućica svojega magarčića, ne baš tovara ono najveće uzrasti, nego tovarića srednje vrsti, a medju slavjani malo toga malo nadjoh. Živahno vam priporučam ovo ako baš tvrdoglavo blago. U jutro, mjesto da ideš pješice na*

¹⁴³ *Isto*, str. 17.

¹⁴⁴ *Isto*, str. 18.

¹⁴⁵ *Isto*, str. 22.

¹⁴⁶ *Isto*, str. 23 i 24.

¹⁴⁷ *Isto*, str. 24.

¹⁴⁸ *Isto*, str. 25.

¹⁴⁹ *Isto*, str. 29.

polje, biš lahko uzjahao tovarića, ter se ne biš strudio; pri dielu bi on liepo uz tebe pasao, a u večer biš mu oprtjo plod, ili biš trudan opet uzjahao, ter jašeć doma došao«, dodajući: »*Liburnjane*¹⁵⁰ *sam suznim okom gledao, kako su nosili i još nose na plećih u koših zemlju na svoje lešice, čim bi jih tovarić barem pol truda oprostiti mogao. Strašite li se troška? Magarac malo troši, zadovoljan ti je slamom, vejem, plevelom, dračjem, a da mu dadeš katkad siena, će ti sigurno poskočiti i još koju zapjevati.*«¹⁵¹

Govor je, nadalje, o svilarstvu. Dan je i popis sajmovi u okolici Trsta te u Istri¹⁵² i ljestvica biljegovnih pristojbina na namirnice.¹⁵³

Prvo godište kalendara za 1869. završava pjesmom Mede Pucića *O, Slavjansko liepo ime*¹⁵⁴ te molbom Franje Ravnika čitateljima za suradnju u novome godištu kalendara.¹⁵⁵

Iduće godište – za 1870. – otvara pjesma *Istranom*, potpisana inicijalima M. L.; pretpostavlja se da je riječ o pripadniku druge generacije istarskih preporoditelja, spomenutome Matku Laginji.¹⁵⁶ Spjevana je u prvome licu jednine i personificira borbu Hrvata Istre za oslobođenje od višestoljetne tuđinske vlasti i ujedinjenje s ostalim hrvatskim zemljama. Laginja u pjesmi kao hrvatske zemlje navodi i Bosnu i Hercegovinu, čime nam otkriva svoju pripadnost Starčevićевой pravaškoj političkoj ideologiji.¹⁵⁷ Tim se pristupom sadržaj ovoga godišta Kalendara okreće od biskupa Strossmayera u pravcu Starčevićeva nacionalno-političkoga stajališta te dokazuje i u tiskanome obliku da u Istri te Kvarnerskome primorju postoje pristalice obje navedene ideologije.¹⁵⁸

U pjesmi je jasna nacionalno-politička motivacija. Naime, prigodom autorova jutarnjega simboličnog uspinjanja najvišim predjelom Istre – Učkom, s istoka se ukazalo jako sunce. Njegova prva reakcija bila je zamolba Mariji Majci Božjoj Trsatskoj¹⁵⁹ da mu »*Bog da krila labudova*« kako bi se lakše uspeo na vrh planine, »*i uz krila oči sokolove*« da jasno vidi kakve su sada prilike u Istri. Njegova je molitva očito bila uslišana, jer odjednom se pojavio »*čovjek suha, lica staračkoga, siede kose, čela dostojnoga*«. Starac je personifikacija hrvatskoga iscrpljenog i obespravljenog istarskog seljačkog puka. Prepoznavši u autoru preporoditelja, »*iz očih mu sve suzice pale*« te kroz teško prohodan teren uz Božju pomoć doveo ga je na vrh Učke. I ondje mu reče: »*Gledaj sinko na četiri strane do kuda ti oko dopriet' može, gledaj polja i zelene luge, sinje more i kršne planine*«, te mu stane kazivati čija je ta zemlja. Kreće od slovenskih krajeva, u kojemu žive tri »*družine*« – Korusac, Štajerac i Kranjac. To su »*Tri imena a sve jedni ljudi*« koji, poput Hrvata, »*spavahu, al se probudiše iz sna smrtna, skočiše na noge jugovići, podaše si ruke pobratimske, da obrane Sloveniju mladu, Sloveniju sestru nam po rodu*«. S druge strane, »*prieko Save do Dunaja*

---

¹⁵⁰ Vidi bilj. 101.

¹⁵¹ *Istran je Narodni koledar*, nav. dj., str. 38.

¹⁵² *Isto*, str. 43-45.

¹⁵³ *Isto*, str. 45.

¹⁵⁴ *Isto*, str. 46.

¹⁵⁵ *Isto*, str. 47.

¹⁵⁶ *Istran, to je Narodni i poučni koledar za godinu 1870.*, Ljubljana, 1869., str. 2-6.

¹⁵⁷ O tome: Mirjana GROSS, *Povijest pravaške ideologije*, nav. dj.; ISTA, *Izvorno pravaštvo*, nav. dj.

¹⁵⁸ Vidi bilj. 58.

¹⁵⁹ Franjo Emanuel HOŠKO, *Marijin Trsat*, Rijeka, 1991.; Marijan BRADANOVIĆ, *Marijin Trsat. Svetište Blažene Djevice Marije, Gospe Trsatske i Franjevački samostan na Trsatu*, Rijeka, 2002.; Franjo Emanuel HOŠKO, *Na vrhu Trsatskih stuba*, Rijeka, 2007.

hladna, i priek mora ciela Dalmacija; sve te zemlje jednoga su roda, koj govori jezikom hrvatskim, kojim i nas odhranila majka«. Tako kazuje da je i Istra »jedna hčerka majke hrvatice«, no u njoj prilike za Hrvate nisu povoljne. Naime, u toj zemlji, koja je bila »*liepa njegda, Bogom sad prokleta (...) naš kmet njivu ore, snoplje vrši i grozdove masti; (...) davke plaća, jer poštuje Boga i cesara*«. Pojašnjava kako u njoj ima i »*teška prokletinja (...) tudjinska gospoda pravdu kroje, naše novce broje, ter vse čine u tudjem jeziku*«, što ocjenjuje vrlo nepogodnim jer »*kad narod svog jezika nejma, onda narod obilježja nejma, neg se mieša sa svakim tudjincem i tudjin mu djedovinu uzme!*«. No, kazuje starac, tome se nazire kraj: »*Al je kletva tako urečena da, kad bude deveto kolieno Istre zemlje čestitih sinova, Tad će prasnut zora od iztoka i nastat će sretnija vriemena*«. To se toga jutra i dogodilo: »*Već čuješ li mladani junače! Ti si diete devetog koliena, na tebi će prokletinja svršit, baš na tebi i vrstnjacih tvojih*.«¹⁶⁰

Laginja, dobivši snagu i preporodni impuls, dalje pojašnjava sudbinu Istre: »*Istra, zemlja najmladja u majke, obična si lica gospodskoga, pak te traže do dva vjerenika, jedan s morske, drugi s' kopne strane: s morske strane čeljad talijanska a od kopna ta Nemčija stara*«. Istra s jednim od »*vjerenika*« treba stupiti u brak, a kao »*zalag ženitbe*« mora »*vjereniku*« dati »*ravna polja i zelene luge, i starinske nošnje i navade*«, a u isto vrijeme mora, kazuje joj Laginja, »*da zatajiš jezik i narodnost, pak povičeš, da si Talijanka, Talijanka il Nemkinja mlada*«. To je ono što »*vjerenik*« Istre očekuje. Ali sada, za Istru je stiglo novo vrijeme te će ona, kazuje Laginja sa sigurnošću, odgovoriti: »*Bora vama, dva suseda moja, neću biti vama vjerenica*«, dajući im objašnjenje: »*Kad nam teško bolovala majka, Dobra majka, zemlja hrvatica, tada nas je bolna zaklinjala: O sinovi moji od sruhača, Dalmatinče, Hrvate, Slavonče, Kćerko Bosno i Hercegovino, i ti Istro najmladja u majke, svi sinovi, svi ste djeca moja ja sam vaša na umoru majka! Ranili me tri neprijatelji*«. Ali Laginja daje i optimističnu notu, čija je intencija čitateljima reći da je nastupilo vrijeme promjena: »*Većma čutje moja djeco draga, ja ću umriet al ću uzkrnut, kad se bude kletva izpuniti ova kletva Bogom urečena: poći ćete daleko po svietu jedan k Nemcu, drugi k Talijanu, a dve hoće Turčin zarobiti, pak kad prodje tri stotin godina, ako li se opet sakupite i vratite ka bratu Hrvat, tad će vaša uskrnuti majka*«. Bit će tada stvorena vlastita domovina, stoga će majka ženiti »*kući na imanje a ne davat nikomu u tudjinu!*«. Ova se teška kletva zbog trenutka kada je dana – smrt majke – »*izpuniti mora*«. ¹⁶¹ A vrijeme je da se to učini stiglo: »*Jere su se znamenja kazala: prošlo jeste tri stotin godina, odkad nam umirala majka, i raste mi deveto kolieno istrijanske poštene mladosti, kà će branit svoju djedovinu*«. Na kraju: »*Sdružiti*¹⁶² ću se svojom milom braćom: Dalmatinom, Hrvatom, Slavoncem, Slovenijom sestrom na sjeveru, i sestrami Turskimi slugami slavnom Bosnom i Hercegovinom.«

Na iduće stranice kalendara uvrštene su *Ljetne opazke, Pomični blagdani, četiri ljetna vremena, četiri postna vremena ili kvatre, mjesečne četvrti, znamenja, mjesečne promjene* te kalendarski pregled po mjesecima. I u drugome godištu nalazi se *Rodoslovje naše*

¹⁶⁰ *Istran, to je Narodni i poučni koledar*, nav. dj., str. 5.

¹⁶¹ Pojam je u izvorniku napisan masnim slovima. *Isto*, str. 6.

¹⁶² *Isto*.

prejasne carske obitelji. Čitateljstvo je moglo pročitati i, za ono vrijeme, informativan i sadržajan napis – *Nešto o zemlji, suncu i mjesecu*, koji potpisuje Josip Lučić.¹⁶³

Slijedi poduži blok pod naslovom *Naše rane* autora Vjekoslava Spinčića.¹⁶⁴ Započevši poslovicom »*Tko skriva svoje zlo, u zlu pogine*« autor tumači kako je, primjerice, liječniku uvelike olakšano liječenje bolesnika, ako mu on sam »iskreno« locira bol i navede uzrok i vremenski period boli. Također, bitno je, prema autoru, rano potražiti liječničku pomoć jer je onda i proces liječenja kraći i jednostavniji. Ulogu liječnika iz ove sintagme preuzima kalendar koji »kao liečnik treba da uzme ljetos oštar nož i razpaljeno železo u ruku, jer na težaku Istranu vidi težke, zanemarene rane«. Nadalje: »Kmeta, težaka, poljedelca treba da najprije ozdravimo, jer kmet je temelj našega blagostanja, od njega svi živimo, bez njega sve bi propalo. Na našem kmetu mnogo je ran. Ranio se je ponešto sám a nekoje rane zadali su mu drugi.« Stoga – »Dužnost je koledarova, da ljetos razgleda i zacieli rane poglavite. Ako kojigoder pod nožem zacvili, neka se spameti, da rane su jako stare.«¹⁶⁵

Kao najgoru ranu, »koja truje sve drugo«, autor navodi »neznanstvo«. Naime, većina istarskih seljaka ne samo da »svoje glavno rade sve po starom kopitu« već su »u 15. ljetu pozabili čitat i pisat, ako su ikada i znali«, dok u isto vrijeme »u drugih nam bližnjih pokrajinah čita kmet gospodarske novine, čita poučnu knjigu, a gospodarstvo dobro napreduje.« Pitajući se: »Gdje ćeš naći u Istri kmeta s knjigom u ruci?«, zaključuje: »Zato kod nas sve propada. Imamo zemlju plodnu vinom i uljem, nu ipak je kod nas vinarstvo, vrtlarstvo, vočarstvo i. t. d. sve još na Adamovu stupnju.«¹⁶⁶ Kao uzrok toga navodi da se znanje može naći samo u dobrim školama; Istra škole ima, no, smatra autor, malobrojne su,¹⁶⁷ a u njima se o poljodjelstvu »baš ništa ne uči«. U nastavku kaže: »Tudji smo u vlastitoj zemlji! Naša dječica, mjesto da uče u svojem materinskom jeziku, ubijaju se kroz 6 ljet u tudjem, nerazumljivom jeziku. U mnogih občinah ili komunih zginuo je naš jezik zarad trojice ili četvorice inostranac, velikih ponižnikov dok biahu gladni, a još većih oholic sada kad su se napasli.«¹⁶⁸

O toj situaciji dodaje: »Ima i dandanas ljudij, koji govore: 'šta će škola težaku? Bolje, da on ostan budalom, nego da ti bude odvjetnikom ili avokatom, smutnjivcem i slieparom.' S takovimi mudraci koledar nejma posla, jerbo tako govoreći su sami najgrja budala i najveći zločinci. – Su pak drugi, koji na sva usta viču: 'podučevajte i prosvjetljavajte težaka, treba da se i on probudi iz spanja, da ne robuje uvijek, jerbo od njega imamo sve.'« Autor napominje da bi trebalo smirenije djelovati, jer: »Gdje je mnogo groma, bliska i treska, tu je malo dažja, a najbolji je daždić, koji liepo tiho dojde; ovaj ti zemlju dobro nakvasi, ovaj ti je pravo blagoslov božji. Vikanje kmetu ne koristi, nego činom je treba njega podučevati. Vikačev imamo dandanas mnogo preveć, a pravih, mirnih narodovih prosvjetiteljev mnogo premalo.«¹⁶⁹

¹⁶³ Isto, str. 23-26.

¹⁶⁴ Isto, str. 26-40.

¹⁶⁵ Isto, str. 26, 27.

¹⁶⁶ Isto, str. 27.

¹⁶⁷ Pri ovome misli na škole na hrvatskome jeziku. Usp. sljedeće rečenice.

¹⁶⁸ Istran, to je Narodni i poučni koledar, nav. dj., str. 27.

¹⁶⁹ Isto, str. 28.

I još mnogo savjeta daje mladi bogoslov Spinčić. Primjerice, u kojemu smjeru podučavanje istarskoga puka treba ići, te predlaže onaj »*naravski*« odozgora, tj. od učitelja k nekim; kao najbolje učitelje u to doba u Istri predlaže svećenike, čije je školovanje trajalo 16 do 18 godina, za razliku od svjetovnih učitelja, koji su se obrazovali svega 6 do 8 godina. Tome u prilog navodi: »*Uz to donese pop, stupiv med narod, plemenito srce, koje ne išće svoje koristi, nego duševno i tjelesno blagostanje narodovo.*«¹⁷⁰ Primjećuje kako »*visoka i najvišja gospoda (...) ne mogu gledati prijaznim okom liepe sloge med slovanskim kmetom i popom*«; želeći još više približiti seljačko stanovništvo svećeništvu, autor napominje kako i oni potječu iz seljačkih redova, stoga su »*kmetu prava bratja, meso njegova mesa, kost njegove kosti*«.¹⁷¹ Postavlja i konkretno pitanje: »*kako da izliečimo ovu kužnu ranu, kako da prestrojimo naše pučke škole*«; pri tome se obraća županima, predstojnicima i savjetnicima općinskim upozoravajući ih da je upravo u njihovim rukama »*sreća ili nesreća*« njihove djece, te od njih traži nastojanje da škola bude »*narodna t. j. vaša djeca neka se podučavaju u materinjskom, razumljivom jeziku*«,¹⁷² neka si ne čine »*vječne sramote, da za ljubav trojici ili četvorici inostranac prodate sebe i svoj narod*«.¹⁷³ Ali, realan je pa, uviđajući važnost poznavanja talijanskoga jezika za hrvatsko stanovništvo Istre, predlaže da djeca u 11. ili 12. godini počnu i njega učiti.¹⁷⁴ Nadalje, savjetuje da u škole dovedu »*vaš jezik poznavajuće i ljubeće učitelje, najbolje ako popove*«, te da mu u blizini škole daju i »*kus zemlje*«, kako bi ondje djeci mogao dati temelje poljodjelstva, koje će oni kasnije primjenjivati.¹⁷⁵

Ukazuje i na problem poljskih lopova koji također osiromašuju seljake ili ih nagone ljetinu pokupiti ranije, nezrelu. Vezano uz ranije ubranu vinovu lozu duhovito dodaje : »*Iz takova grozdja vino ne može biti dobro. Kad ga piješ, treba da te dva drže, da ne padneš. Za prodaju pak nikako nije, jer tko ćeš da kupi takov žvižgavac?*«¹⁷⁶ Također upozorava na zemljište u vlasništvu općine, koje se ne obrađuje, te na preveliku sječu šume.¹⁷⁷

Posljednji napis ovoga autora donosi još jednu poduku, ovoga puta etičkoga karaktera, pod naslovom *Sloga od Boga, a nesloga od vraga*.¹⁷⁸

S obzirom na pogoršane gospodarske prilike – »*Ljetine slabe, davki rastu, nove potrebe nastaju*« – autor čitateljima savjetuje da nedostatak sredstava nadoknade prodajom vina; daje i detaljne upute kako bi plodovi bili što kvalitetniji i dali kvalitetno vino.¹⁷⁹

Na kraju su uvrštene dvije *Narodne pjesme Kastavske*, koje ponovno potpisuje V. S. – Vjekoslav Spinčić,¹⁸⁰ te popis istarskih sajmovâ, podijeljen zasebno na one u okolici Trsta te na cijelome prostoru Istre.¹⁸¹

¹⁷⁰ *Isto*, str. 29.

¹⁷¹ *Isto*, str. 29.

¹⁷² *Isto*.

¹⁷³ *Isto*, str. 30.

¹⁷⁴ *Isto*.

¹⁷⁵ *Isto*.

¹⁷⁶ *Isto*, str. 32, 33.

¹⁷⁷ *Isto*, str. 35-37.

¹⁷⁸ *Isto*, str. 37.

¹⁷⁹ *Isto*, str. 40-42.

¹⁸⁰ *Isto*, str. 43-46.

¹⁸¹ *Isto*, str. 47-48.

VIII.

Izgledalo je da će publiciranje Dobrilina kalendara dati lijepe rezultate i u okupljanju preporoditelja te u širem političkome radu u narodu. U tome pogledu napose je Dobrila sasvim realno ocjenjivao ovu izdavačku kalendarsku akciju, kao i važnost same publikacije, pa tako i piše u prvome godištu. Uzimajući u obzir i pojavu te djelovanje prve hrvatske institucije u pokrajini, kastavske *Čitalnice*,¹⁸² te pojavu prve generacije školovanih omladinaca, u njegovim je planovima za jačanje hrvatskoga pokreta u Istri ovaj kalendar predstavljao vrlo značajan korak naprijed; ali – u biskupovim planovima – ne i najvažniji. Naime, biskup je već zaista planirao nadasve važan, čak i presudan korak naprijed, a to je predstavljalo pokretanje češćega izdanja, dakle stalne periodike, i to novina, dakako, na hrvatskome jeziku. Dakle, kako bi čak i sve pismeniji svijet na materinskom jeziku mogao biti češće usmjeravan u pravcu dobrobiti svojega naroda.

Ideja o tome konkretne je obrise, dakle, dobila – barem što se do sada zna, u mislima biskupa Dobrile. O tome je, prema do sada pronađenim izvorima, prvo pisao upravo F. Ravniku, i to već 1869. godine.¹⁸³ Tada je biskup kastavskome kapelanu ponudio da bude urednik budućega hrvatskoga lista. To saznajemo iz dijela pisma koje je Dobrila iz Rima uputio svećeniku Antunu Karabaiću¹⁸⁴ u Trst 11. siječnja 1870.; tako Dobrila piše: »(...) *Neki dan sam pisao o tom Ravniku; do sada mi nêje na to odgovorio.*«¹⁸⁵

I sâm je Dobrila znao da bi posao – kako je kazao – »s početka svakako mučan bio, a i poslje toga tegotan«. ¹⁸⁶ Imajući u rukama oba kalendara bio je uvjeren da je njihov urednik sposoban i za znatno veći nakladnički pothvat. No vrlo zanimljivo: Ravnik je odbio tu biskupovu ponudu. Zašto – ne znamo. Ali spremno je prihvatio izvršavanje drugih poslova oko tih budućih novina; tako, primjerice, tekuće poslove – korekturu i slično. Štoviše, istovremeno je pokušavao pronaći moguće urednike Dobrilinih novina, i to na području Kastva i tadašnje Rijeke (o tome će biti riječi u idućemu Ravnikovu pismu, koje donosimo u prilogu).

»Samo po sebi normalno je«, zaključuje P. Strčić, »da je o biskupu Dobrili, u krajnjoj liniji, ovisilo i tko će uređivati i voditi brigu o listu. Tako – silovitog i naglog temperamenta kakvog je bio – biskup je npr. jednostavno prešao preko Ravnikovih ponuda, kada mu ovaj nije odgovorio onako kako je Dobrila očekivao.«¹⁸⁷ Na kraju, Dobrila je kao kompetentnu osobu, koja će odraditi golem urednički dio posla, odabrao spomenutoga Antuna Karabaića, svećenika Krčke biskupije, koji je tada bio na službi u Trstu.¹⁸⁸ Ali glavni suradnik i pomoćnik urednika postao je također spomenuti svećenik Mate Bastian iz Kastavštine.¹⁸⁹

---

¹⁸² V. lit. u bilj. 39.

¹⁸³ O tome više u: P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 511 i dalje.

¹⁸⁴ O njemu usp. P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. mj.

¹⁸⁵ *Isto*, str. 520.

¹⁸⁶ *Isto*.

¹⁸⁷ *Isto*, str. 513.

¹⁸⁸ O njemu usp. Matko MANDIĆ, »Antun Karabaić«, *Naša sloga*, 4, Pula, 25. siječnja 1906.; Petar STRČIĆ, »Pismo Antuna Karabaića Dinku Viteziću uoči parlamentarnih izbora u Istri 1873. godine«, *Istarski mozaik*, 3-4, Pula, 1966., str. 159-164.

¹⁸⁹ Usp. bilj. 127.

U nastavku u cijelosti donosimo pismo koje je Ravnik, pretpostavljamo, uputio Spinčiću, iz kojega je vidljivo maločas navedeno:

»Kopar, 25. ožujka 1870. god.
FR¹⁹⁰

Mili mi pobratime!

Dobio sam danas tvoje treće pismo. Prvo da ga otvorim, zarudjelo mi lice, jer se stidjah da sam takav ljenčina u odgovoru. Šta ćeš, posla imam toliko da koji put ne znam, gdje mi glava stoji.

Pišeš mi o hrvatskom listu, urednicih i pomoćnicih. Koliko ja o tom znadem, evo ti kratke obavijesti:

Pisao mi je Dobrila iz Rima (što već znadeš) da je stavljen temelj novomu listu. Odgovorih u Rim, da ja uredništva preuzeti ne mogu, da ga Ernesto Jelušić¹⁹¹ također ne može, Paula¹⁹² na Rieci odbi mi ponudu nadometnuv: da na Rieci urednika neću naći; obratih se martelanca u Trst; ovaj primi uredništvo ali samo imenom, jer nam hrvatskoga jezika ne znade. Sve ovo obavijestih u Rim, nadodav: da korekturu i sve ino budem priskrbiti ja. Nu iz Rima ne dobih više odgovora. Dobrili je najbrže nos narastao, té on, bez da mi išta kaže, uze Diogenovu svjetilnicu, té hajd u Trst, gdje najde urednika ili urednike. Ja nejmam ništa protiv tomu, žao mi je ipak, da je Dobrila toli neotesan, da mi stvar u pravo vrijeme razjasnio nije. Karabaić je čovjek valjan, izobražen, krepak i stalan značaj. U njegovih rukuh će djelo dobro napredovati, bolje nego u ičijih drugih. Treba dakle, da ga pomožemo svom snagom. Vam je pisao, a meni do sada nije. Dopisov će od mene imati, koliko ga bude volja.

Članke koje imate pripravne za koledar, možete poslati Karabaiću; jerbo mislim, da bi koledar i prestati mogao, ako se novi list uredi na način nekojim njemačkim gospodarskim listom, koji imaju na čelu blagdane od 15 do 15 dán.

Lučić mi je pisao iz Kastva. Tužan biaše bolan. Poslā nekoje članke.

Pavlinić pozdravi sve prijatelje.

A ja mili brate te zagrlim i jesam iskrenom ljubavlju

U Kopru 25/III 70

Pozdravi Stresa i sve ostale.

Tvoj

pop Fran«.¹⁹³

¹⁹⁰ Franjo Ravnik.

¹⁹¹ Kastavac Ernest Jelušić bio je svećenik, politički i kulturno-politički djelatnik. Sudionik je prvoga hrvatskoga Istarskog tabora u Rubešima, te je aktivan član kastavske »Čitalnice« i »Bratovštine hrvatskih ljudi u Istri«. *Kastav i Kastavština*, nav. dj., str. 65, 69, 70, 137-138.

¹⁹² Silvestar (Silvio) Paulla (Zadar, 1847. – Rijeka, 1936.), doktor prava. Pod utjecajem privatnog učitelja Frana Kurelca postao je oduševljeni Hrvat, a onda i pratilac Ante Starčevića u Zagrebu. P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 525.

¹⁹³ *Isto*, str. 524, 525.

Uz biskupski dom Dobrile u Poreču, biskupa Ivana Josipa Vitezića i zastupnika Istarskog sabora kanonika Frana Feretića u Krku, sada su i Karabaićev i Bastianov stan u Trstu postali središta iz kojih su odašiljani ili u kojima su konačno oformljivani prijedlozi ili inicijative za razne akcije hrvatskog pokreta u Istri i na kvarnerskim otocima.¹⁹⁴ Tek sada je zapravo započeo rad na konačnom organiziranju Hrvata u pažnje vrijednu političku snagu. Zamisli i ideje brže su širene, pa su se i rezultati brže i lakše javljali. Pojava toga prvoga novinskog glasila bila je jedna od temeljnica koje su zaista iz temelja promijenile život niza generacija Hrvata u Istri i na kvarnerskim otocima, ali i Talijana.

IX.

Glasilu – vrlo karakteristična naslova – *Naša sloga* osmišljeno je kao *poučni, gospodarski i politički list*. Njegov je pokretač biskup Dobrila, a neposredni izvršitelji biskupove zamisli Mate Bastian, Antun Karabaić, Mate Ujčić i Tomo Padavić.¹⁹⁵ Tek pojavom *Naše sloge* u Trstu započinje višedesetljetno plodonosno razdoblje u kojemu se odvijao narodni preporod Hrvata Istre i kvarnerskih otoka.

List je počeo izlaziti u Trstu 1. lipnja 1870. godine, i to kao dvotjednik na četirima stranicama manjega formata. Prvi je urednik – rekosmo – bio Antun Karabaić.

Podnaslov *Poučni, gospodarski i politički list* objašnjava programsku orijentaciju novina, a moto ispod podnaslova *Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari* – visoku važnost sloznoga unutarhrvatskoga, ali i slavenskoga, u ovome slučaju – hrvatsko-slovenskoga nastupa u samoj Istri, a protiv zajedničkih neprijatelja. Do 1899. *Naša sloga* izlazila je u Trstu, gdje je tiskana u više tiskara – Lloyd Adriatico, Figli di C. Amati, Haula i Dolenc. U tome razdoblju, nakon Karabaića, odgovornim su urednicima bili Andrija Novak, Lovro Testen, Karlo Kiršjak i Matko Mandić. Prva trojica bila su formalnopravno odgovorni urednici te su zabilježeni kao poznati preporoditelji; no Matko Mandić sasvim je drugi »slučaj« – on je od 1883. do kraja izlaženja 1915. god. odgovorni i stvarni urednik lista, te je vrlo aktivan i u hrvatskome i slovenskom pokretu zasebno, kao i u njihovome zajedničkom djelovanju.¹⁹⁶ Od 1880. list je tiskan na velikom formatu, do 1884. izlazio je kao dvotjednik, a od 1884. do 1900. god. kao tjednik.¹⁹⁷

Za razliku od prvoga broja kalendara, u kojemu Ravnik svoj uvodni napis započinje riječima »Istrani!«, prvi napis u *Našoj slozi* – potpisan od strane uredništva, Trst, 21. svibnja 1870. – započinje riječima »Mili rode!«, označavajući tako mnogo širu skupinu čitatelja kojoj je ova novinska edicija namijenjena.¹⁹⁸ Obrača se čitatelju u jednini nastojeći tako ostvariti izravniji kontakt i prisnost s čitateljem. I ovdje se apelira na to kako knjige valja

---

¹⁹⁴ O ovoj dvojici Vrbničanina s o. Krka – I. J. Viteziću i F. Feretiću usp. i Mihovil BOLONIĆ, *Vrbnik nad morem. Od početaka do propasti Austro-Ugarske*, Krk, 1981., nav. mj.

¹⁹⁵ P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 512.

¹⁹⁶ Usp. bilj. 21.

¹⁹⁷ O tome: V. UJČIĆ, *Naša sloga (1870–1915) u istarskom narodnom preporodu*, Pula, 1962.; B. MILANOVIĆ, *Hrvatski*, II, nav. dj.; P. STRČIĆ, »Literatura o 'Našoj slozi'«, *Dometi*, III, 7, Rijeka, 1970., str. 8–14.

¹⁹⁸ *Naša sloga. Poučni, gospodarski i politički list*, Trst, 1. lipanj 1870., str. 1.

izdavati da bi ljudi iz njih učili ili proširivali već postojeća znanja. S obzirom na to da one do sada tiskane nisu doprle do hrvatskoga stanovništva, te stoga ono nije usvojilo nova znanja i metode; naprotiv, stanovništvo koristi iste one koje su bile pred stotinu godina. »*Želeći doskočiti tomu skrajnomu zlu našem*«, obraća se čitatelju uredništvo, »*odlučili smo izdavati za te ovdje u Trstu (...) pučki hrvatski list, ter ti tako pružiti priliku, da se i ti čitanja uhvatiš i čitajuć živiti učiš*«. ¹⁹⁹ Uredništvo se odmah ograđuje od mogućih propusta, obećavši čitatelju da će »*sdušno naslihati*« njegove potrebe, te ga podučiti u »*svakoj stvari*« koja bi mu mogla koristiti – od poljodjelskih, vinogradarskih, stočarskih, svilarskih i pčelarskih savjeta, preko poznavanja općinskih, pokrajinskih i državnih ili carskih zakona, prava i dužnosti, do svjetskih zbivanja, napose neposredno vezanih uz Austro-Ugarsku Monarhiju. ²⁰⁰ Čitatelju je sažeto iznesen i cilj edicije: »*ov će ti list biti, rode, u svakoj života prigodi, pravim i viernim kažiputem*«. ²⁰¹ Na široj razini hrvatskoga pokreta, stoji nadalje: »*pa kako smo namislili učiniti od ovog lista živo središnje svega duševnoga pokreta u tih naših stranah, tako pozivamo sve rodoljube, neka nežale ni truda ni troška, nego neka nas izvole svestrano podupirati, a najme perom, pišuć nam, što god gdje narod tišti i čim god misle, da bi mu se moglo pomoći. Tko narodno izobraženje promiče, neka zna, da je desnica ruka providnost božja. Kako želimo, da se piše, neka svaki pogodi iz imena, koje smo uzeli, iz kojega se vidi, da nismo namislili sijati razdor, nego ljubav i slogu*«. ²⁰²

Slijedi odjeljak *Pogled po svietu* u kojemu se kao razlog njegova objavljivanja navodi: »*Većina našega naroda, za koga naumismo izdavati ovaj list, neima kad čitati svakidanj-skih novini, da vidi što gdje po svietu biva. Mislimo dakle, da ćemo mu ugoditi, ako mu na ovom mjestu od petnaest do petnaest dana u kratko izpripovjedimo sve glavnije događaje svjetske. Pa buduć nam košulja bliža tielu od kabanice, to ćemo svaki put popisati prije svega što se u našem carstvu zbiva*«. ²⁰³

Potom, tu su *Dopisi*, s odgovorom zamoljenoga dopisnika novopokrenutih novina. ²⁰⁴ Pod naslovom *Vinogradarstvo* naći će se, kako je navedeno, korisnih savjeta i za tu granu poljodjelaca; i ovdje se, kao i u drugome godištu kalendara, ističe kako je vino u Istri »*mal da ne jedino kmeta bogatstvo. Kad loza ne rodi, on je propao*«. ²⁰⁵ Slijede rubrike *Različite vesti*, od kojih je većina mahom političkoga sadržaja, zatim *Svašta po nješto*, s duhovitim napisom iz svakodnevice, *S tršćanskog tržišnja*, *Tèk novca te Kretanje austrijanskih brodova*.

U tome listu ima znatan broj članaka i o situaciji u Sloveniji, a, dakako, i o Slovencima u zajedničkoj pokrajini Istri s kvarnerskim otocima. Tako, primjerice, o pozivu Odbora političnoga društva »*Soča*« iz Gorice upućenoga svim Slovencima da se odazovu na *Tabor*, koji će biti održan u Sezani; napis završava pitanjem: »*A što misli naša domorodna*

¹⁹⁹ *Isto*.

²⁰⁰ *Isto*.

²⁰¹ *Isto*.

²⁰² *Isto*.

²⁰³ *Isto*, str. 2.

²⁰⁴ *Isto*, str. 2 i 3.

²⁰⁵ *Isto*, str. 3.

Liburnija? Braćo, skrajno je vrijeme da se iz mrtvila probudimo, izbori za sabor su pred vratima, a mi još uvijek dremujemo.«²⁰⁶

X.

Vratit ćemo se, međutim, Ravnikovu kalendaru *Istran*, čije je objavljivanje – kako se vidjelo – u potpunosti ovisilo o Dobrilinoj pomoći. U jesen 1870. god. Ravnik je Dobrili uputio molbu da odobri pomoć za izdavanje kalendara i za narednu, 1871. godinu.²⁰⁷

No Dobrila je to odbio, za sada – iz nama nepoznatih razloga. Svi naknadni Ravnikovi pokušaji, kao i njegovih pomoćnika da kalendar ipak bude objavljen – bili su bez uspjeha. Osnovni preduvjet – novac – nisu imali. Tako da je sva korespondencija između mladoga Vjekoslava Spinčića te ostalih međusobno i s Ravnikom ostala bez rezultata. U nastavku donosimo i prijepis Ravnikova pisma upućenog »*Milim prijateljima*« u kojima im ukazuje na navedenu problematiku, zatim daje koncepciju novoga sveska kalendara, ali vidimo i rezultat njegove revoltiranosti nemogućnošću realizacije svoje misli vodilje koju posebno ističe: »*Radimo za narodov.*« (!).²⁰⁸

»63-6/1869²⁰⁹

Mili prijatelji

Spinčiću, Zamliću, Lučiću, Brozoviću i 2 Jelušići!

Primio sam Vaš velecienjeni list, u kojem me zaklinjete da ne klonim duhom, da ne ostavim koledarića za Istru lijepo Vam hvala na velikom pozdanju i na iskrenoj ljubavi izjavivšoj prama meni. S narod sam gotov skočit i u oganj. Ali nemojmo se varat sinci. Dielo u sebi lahko jest ipak težko zarad oko neugodnih okolština. Da imamo mi novčanu potporu, onda nebimo iskivali samo koledarića, nego obasuli bimo za malo vremena Istru narodnimi knjižicama, jerbo u Vas ima dobre volje i sposobnosti, ja takodjer nebi zaostao, a dobra volja sve podnese i sve zaprieke prekine. Ali novčani studenac nam je suh, to je prva nevolja. Druga nevolja huja od prve jest, da nejma ljudij, koji bi širili med narodom knjigu. Imamo za boga narodnih ljudij, koji uvijek kriče i glasno prodavaju svoje rodoljubje osobito kad su pijani: uzeti ću 50, 100 koledarov ter jih razdati medju puk, tako govore, i tako bi morali i učiniti, ali kad se striezne su vam oni vikači najgadniji ljenušine i mlačnjaci. Da imamo mi barem nekoliko poštenih ljudij u Istri, koji bi se potrudili za maljahan novac širiti našu knjižicu, toliko, da platimo štampu i hartu, sve bi bilo u redu takodjer bez novčane potpore; ali ova nevolja, da imamo toliko gorućih odpadnikov i samo siromašnu kiticu rodoljubnih mlačnjakov, ova nevolja – kažem Vam istinu – me ubija. Zarad toga ipak ne budem zdvojiti, nego sdružen s Vami odlučno kažem: »Koledar mora na svitlo«. Evo kako sam Vam to osnovao. Vi hoćete

---

²⁰⁶ *Isto*, str. 4.

²⁰⁷ HDA, ROVS, Kopar, 15. 2. 1869. – 63/11.

²⁰⁸ *Isto*, Kopar, 27. 7. 1869. – 63/6.

²⁰⁹ Oznaka inventara Hrvatskoga državnog arhiva.

u nečem osnovu popraviti, u nečem podpuniti, a u tom da Vas vodi blaga misao: Radimo za narodov.

1. *Na čelu koledaru mora biti koja pjesmica. To je posao Lučićev. Priznajem, da pjesnik mora biti slobodan, ali iskrenost mi zapovijeda, da Vam posvema odkrijem prijateljsko srce. Zato želim: da je pjesmi naslov: »Istri« ili »Vrh Vučke«; da se za koledar odabere deseterac mjesto osmerca nalik Dežmanovu uvodu u Smiljana i Koviljku, jerbo deseterac je narodan i puku razumljiv. Pjesnik neka putuje na Učku, da tu će najti starca pustinjaka, koji mu bude pokazati slovanski svijet na sve 4 strane, koji mu bude raskrio, kako biaše u Istri kada se je glagolski Boga hvalilo i takodjer uredovalo, kako je sada, pak onda da sede na proročkoga konja, da nam objavi bolju budućnost. Pjesma neka ne bude preveć duga.*

Ostale Lučićeve lirične pjesme, što su u mene, budemo zasebice tiskati, samo da bolje oživjemo.

2. *Pjesmi budu sliediti koledarske stvari: svetcu, mjesečne promjene i. t. d. To ću prirediti ja.*
3. *Dobrila će nadaljevati o bolestih u Istri; onda imam njegove izriekke grčkih mudrac.*
4. *Ja ću napisati nješto: o lozi, vinu, murvah.*
5. *Tri ili dve (po prostoru) narodne pjesme Spinčićeve.*

Sve to je gotovo. Ali htjelo bi se:

6. *Povjestne crte o Istri, posvema objektivno. Neka se počme s geografičkim legom, onda neka se prejde na stanovnike – na povjest. S ovom bi se mogla sliti Lučićeva o čičih. Spinčiću!*
- Vam je moguće o tom šta napisati? Objavite mi.*
7. *Koja kratka čudoredna pripoviest, nukajuća ljudi na dobro n. pr. na trieznost, na marljivost i. t. d.*
8. *Nekoliko kratkih ali dobrih smiešic.*
9. *Porabiti bim već ljetos mogao i Lučićev prevod o suncu, zemlji i mjesecu.*

Tomu i Vi šta pridajte, ako ljetos nebude prostora za sve, tim bolje, jer ćemo imati gradiva za budućnost. To bi bilo dakle prvo – a drugo?? Veoma je teško, nu slušajte moju osnovu:

Jednu lumardu ću nastaviti na Poreč; lani mi je dao Dobrila 100 for. za koledar, i toliko knjižic je on darovao puku, dakle mora i ljetos, inače će lumarda strašno pucati.

Drugu ću nastaviti na Trst; Legat mi je dao lani 40 for.; dakle mora i ljetos, inače ću razbiti i Trst. Ja pak još dugujem u Ljubljani 16 for. jerbo za koledar iz Liburnije nisam primio »ni vrag tega` – 156 for. je bilo lani troška, mnogo više ne bude ni ljetos. Sinci, Vi morate sada učiti za izpite. Dakle Vam za sada zabranim sve koledavanje. Meni je dosta, da mi sada nabirate gradivo, zapustiv Goricu ćete staviti vaše ispite u

red. i do 16. rujna²¹⁰ da mi jih pošaljete. Sada se dogovorite, ter mi odmah naznanite Vašu odluku. Pozdravim Vas srdačno i jesam iskrenom ljubavlju

*Vaš
prijatelj
pop Fran Ravnik*

U Kapreri dne 27/7 69.«

Razlog Dobrilinu odbijanju financiranja kalendara nije nam, rekosmo, za sada, poznat; pretpostavljamo da je smatrao kako sav novac i napore treba usmjeriti prema realizaciji većega, daleko važnijega pothvata, na izdavanje novina. Iz drugoga Ravnikova pisma Spinčiću saznajemo i sljedeće:

»63-34/1870²¹¹

Mili Vjekoslave!

Kao što odlučismo u Kastvu, da pišem Preuzv. g. Dobrili o Istranu za dođuću godinu, pisah rečenomu gospodinu čim ljeplje pismo, samo da dobijemo nekoliko podpore. Danas dobih odgovor i evo ti ga: »Ove godine imam puno izvanrednoga i velikoga troška i zato nemogu Vam pomoći za izdavanje koledara. S bratskim pozdravom J. D. – Baš lakonično – ali šta ćemo? Bez novčane pomoći ja ne mogu nikako djela preuzeti. Dogovori se na Rieci s Derenčinom²¹² i drugimi. Ako šta odlučite, odpiši mi, ja se ne strašim ni troška ni radnje. Pozdravi sve prijatelje, budi veseo i vjeran

*Tvomu
Popu Franetu*

U Kopru 13/10 70.«

Možda je razlog zaista ležao i u osobnim, narušenim odnosima Dobrile i Ravnika, biskupa i kapelana, pa tako možda i u tome da je Dobrila na svoj, ali sasvim ljudski način bio zlopamtilo. O tome je Ravnik otvoreno pisao Spinčiću, pretpostavljajući da mu Dobrila nije oprostio odbijanje ponude da preuzme brigu oko realizacije zamisli o pokretanju *Naše sloge*, zaista kapitalnijega pothvata u odnosu na kalendar, kako smo maločas naveli.

Naime, unatoč Ravnikovoj pretpostavci, smatramo da je inače mudri Dobrila gledao sasvim drukčije na izdavanje kalendara od svojega kapelana i mlađe skupine preporoditelja, pa i Ravnikovih učenika u Kastvu – Spinčića i Mandića. Kao izvrstan poznavatelj političke situacije Istre, kalendar je u Dobrilinim planovima za jačanje hrvatskoga pokreta u Istri

---

²¹⁰ Podcrtano u izvorniku.

²¹¹ Oznaka inventara Hrvatskoga državnog arhiva.

²¹² O književniku, pravniku i političaru dr. Marijanu Derenčinu (Rijeka, 24. rujna 1836. – Zagreb, 8. veljače 1908.) vidi: Fran VRBANIĆ, *Dr. Marijan Derenčin*, Zagreb, 1909.; »Derenčin Marijan«, *Hrvatski biografski leksikon*, Zagreb, 1993., str. 305-307; Irvin LUKEŽIĆ, »Prvi sušački gradonačelnici. Marijan Derenčin, Stanko Lukanović«, *Sušačka revija*, I, 4, Rijeka, 1993., str. 17-20; »Derenčin, Marijan«, *Hrvatski leksikon*, I, Zagreb, 1996., str. 242; »Derenčin, Marijan«, *Hrvatska enciklopedija*, 3, Zagreb, 2001., str. 90.

– koji se nalazio tada tek u svojim počecima – i njegovo postupno, ali ipak stalno pretvaranje u ozbiljnijega i organiziranijeg političkog protivnika talijanaško-talijanskome pokretu, zaista i nedvojbeno predstavljao jednu od najvažnijih etapa. Ali Dobrila je također znao da ta izdavačka, kalendarska etapa nije i najvažnija za sâm preporod te za daljnje političko djelovanje. Stoga je izdavanje ta dva godišta smatrao važnim, ali ne i izuzetnim događajem, nego samo sredstvom kojim je eksperimentalno trebalo utvrditi – je li zaista započelo doba u kojemu se može izdavati i glasilo koje će biti i češće u rukama čitatelja; i to najprije dvotjedno, pa dnevno, dakle, i djelotvornije od kalendara koji dolazi u ruke čitatelja samo jednom godišnje. Tako akademik Petar Strčić ocjenjuje: »Čini se da je 'Istran' bio samo Dobrilin pokušaj da vidi kako će svjetovna lektira biti primljena u Istri, s kakvim će pisanim materijalima i s kakvim spisateljskim snagama raspolagati novi pothvat kojega je Dobrila planirao.«²¹³ Pa u tome, čini se, leži i osnovno, inače visoko značenje objavljivanja toga kalendara. Jer sve snage te materijalna sredstva za sličnu djelatnost bila su sada usmjerena k – *Našoj slozi*. To se uskoro isplatilo jer se taj list zaista odmah počeo pokazivati kao kapitalna prekretnica u istarsko-otočnoj povijesti druge polovice XIX. stoljeća, koja je utjecala na život Istre i u XX. stoljeću. Njegov je utjecaj na razvoj hrvatskoga narodnog preporoda Istre i otoka izniman, pa i cjelokupnoga, sve razvijenijega nacionalnog pokreta, a u okviru njega i političkog, kulturnog, prosvjetnog i gospodarskog pokreta. Dakle, na razvoj cjelokupnoga društvenog života Hrvata spomenutih područja i u drugoj polovici XIX. st. i u XX. stoljeću.

XI.

Je li koincidencija da Ravnik dolazi baš u Kastav – u kojemu će nekoliko godina kasnije biti osnovana prva preporodno iznimno važna institucija bečkoga Austrijskog primorja općenito, u njegovoj pokrajini Istri s kvarnerskim otocima, nije nam – barem za sada – poznato. Kastav je, naime, stoljećima, sve do 20-ih godina XIX. stoljeća bio najuže povezan s Kranjskom;²¹⁴ tako su još u drugoj polovini 60-ih godina kranjski zastupnici u Carevinskom vijeću u Beču zahtijevali da se nekadašnji austrijski dio Istre – kojemu je pripadala i Kastavština – ponovno uključi u Kranjsku. Talijanaško-talijanski Zemaljski sabor Istre 1867. god. žestoko je protestirao protiv toga ističući da je Istra talijanska pokrajina. U Kastavštini je, uz Ravnika, duboko u XIX. st. službovao i niz drugih Slovenaca.²¹⁵

Naravno, i bez obzira na to što Franjo Ravnik više nije na onako ekspanzivni način sudjelovao u hrvatskome narodnom pokretu Istre i kvarnerskih otoka, taj je slovenski svećenik čak i presudno zadužio hrvatski istarski i kvarnerski prostor. Stigavši u počecima ondašnjega hrvatskoga narodnog preporoda u ovaj prostor zapadne Hrvatske, djelovao je kao vrlo čestit i sposoban svećenik i nastavnik, kao preporoditelj i političar intenzivno na hrvatskome kulturnom i nacionalno-preporodnom polju, ali, stjecajem okolnosti, i na drugim poljima. Iako je njegova »epizoda« s hrvatske strane istarskoga poluotoka trajala

²¹³ P. STRČIĆ, »Inicijative«, nav. dj., str. 511.

²¹⁴ B. MILANOVIĆ, *Hrvatski...*, I, nav. dj., str. 54 i dalje; ISTI, »Zvezde med istarskimi in tržaškimi Slovenci ter istarskimi Hrvati v prvi dobi narodnega preporoda«, *Goriška srečanja*, III, 11, Nova Gorica, 1968., str. 26-30.

²¹⁵ F. BARBALIĆ, *Prvi istarski...*, nav. dj., str. 54 i dalje.

kratko, i to je ipak bilo sasvim dovoljno da zauzme važnu, upravo povijesnu ulogu u preporodu istarskih i kvarnerskih Hrvata općenito, a to znači na raznim područjima i poljima. No o tome se danas ipak ne zna dovoljno. Ističemo, stoga, da je u rukopisu ostala i njegova gramatika hrvatskoga jezika.

Zbog svega navedenog preporodni napor Franje Ravnika ocjenjujemo iznimno značajnim te ga smještamo gotovo uz bok i drugih tadašnjih vođa istarskog preporodnog pokreta – dr. Jurja Dobrile, Antuna Karabaića, Mate Bastiana i dr. Dinka Vitezića, te njihovih nasljednika u drugoj generaciji preporoditelja – spomenutoga Vjekoslava Spinčića, Matka Mandića i dr. Matka Laginje, od kojih su prva dvojica bila upravo Ravnikovi učenici.

Summary

SLOVENE PRIEST FRANJO RAVNIK AS A CROATIAN NATIONAL REVIVALIST

Author of this article discusses some of political, social and cultural issues regarding the history of Istria and Kvarner islands in the second half of the nineteenth century. Namely, in this period, which was crucial for this region in many spheres, the first regional publications in Croatian (calendar Istran and newspapers Naša sloga) were initiated. In the contemporary national movements Slovene priest Franjo Ravnik played a significant role. He was teacher of Croatian in Kastav, and after that he moved to the gymnasium in Koper. Although now he was in Slovenia, Ravnik continued to actively support Croatian national revival. By the same token, even though political movement in the Austrian part of Istria and Kvarner was not quite developed, one can clearly notice that in the first two volumes of the aforementioned calendar there are traces of the political differences between politics of Strossmayer and Starčević. Bishop Juraj Dobrila, who was the leader of the first generation of the regional national movement/revival, thought about Istran as a successful probe that had marked path for the first Croatian regional newspapers – Naša sloga. The first issue of these newspapers was published in 1870 in Trieste and edited by priests A. Karabaić and M. Bastian. One can say that Naša sloga has satisfied all the national and informational needs of the contemporary local Croatian citizenry that actually was going through the process of self-structuring. Regarding this process one also must not forget the tabor (meeting in the open air) that was held on the festivity of St. Michael in Rubeši (region of Kastav) in May 1871.

KEY WORDS: *Franjo Ravnik, Juraj Dobrila, Istran, Naša sloga, tabor*